

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
OPRACOWANY
DLA BUDYNKU DOMU LUDOWEGO
W BUKOWINIE TATRZAŃSKIEJ

OPRACOWAŁ PIOTR FRĄCZEK

CZERWIEC 2024

HISTORIA DOMU LUDOWEGO W BUKOWINIE

Myśl o potrzebie placówki kulturalnej we wsi i podjęciu budowy Domu Ludowego podsunął mieszkańcom Bukowiny nauczyciel i kierownik miejscowej szkoły Franciszek Ćwizewicz. W 1923 roku powstał Komitet Budowy Domu Ludowego pod kierownictwem Franciszka Ćwizewicza i Juliana Karłowicza. Rozpoczęto gromadzić fundusze i starania o nabycie odpowiedniego gruntu, pod budowę, który pozyskano po dwóch latach od Wiktorii i Agnieszki Sztokfisz. Komitet Budowy Domu Ludowego i skupieni wokół niego bukowianie zgodnie uznali, że dla rozwoju wsi konieczne jest wybudowanie takiej placówki. Oto fragment odezwy ku podjęciu działań na rzecz budowy Domu Ludowego, napisanej w Bukowinie dnia 1 kwietnia 1924 roku:

Ojcowie nasi spożywali chleb powszedni z gorzkimi łzami i krwawiąc się w beznadziejnych zmaganiach orężnych, bronili sztandaru i godności narodowej, a bronili niezłomnie. Pokolenie zaś nasze, które przyszło na świat w niewoli i przeżyło ponury nastrój stęchlizny grobowej, a któremu szczęśliwy los poprzez zgliszcza, ruiny i bratniej krwi ofiarę, uchylił wieka trumny, musi być godnem wielkiej chwili i mieć poczucie odpowiedzialności.(...)
Rodacy!!! Wzywamy Was gorąco do czynu, do współdziałania z nami. Apelujemy do wszystkich, bo gdy u innych narodów wielkie potrzeby organizacji kulturalnych pokrywa często jeden człowiek – my Polacy składaliśmy, składamy i składać będziemy wszyscy. W tem chluba, w tem siła nasza. Wielka jest ofiarność społeczeństwa, ale też dlatego żyjemy, trzymamy się i promieniuujemy na sąsiednie ziemie. Dom Ludowy na granicy Polski – to najpotężniejsza, obok Kościoła i szkoły – twierdza. Twórzmy ją i ochraniajmy!

Podpisali

1. Franciszek Ćwizewicz - przewodniczący Teatru i Chóru Włociańskiego
2. Stanisław Kuchta - z - ca przewodniczącego
3. Antoni Chowanec - sekretarz Członkowie Zarządu: Michalina Stożkówna, Stanisław Kuruc, Franciszek Budz, Jędrze Kramarz, Roman Koszarek, Jan Kuruc.

Do apelu została dołączona lista, na której ofiarodawcy wpisywali swoje nazwiska i wysokość datku. Jak na ówczesne czasy i warunki (lata dwudzieste - wszechobecna na Podhalu bieda) rozpoczęcie budowy Domu Ludowego było wielkim przedsięwzięciem, a jego realizacja wiązała się z ogromnym trudem i wysiłkiem. Nawet z pomocą miłośników i przyjaciół podtatrzańskiej miejscowości, zrzeszonych w powstałym 1926 r. Towarzystwie Przyjaciół

Bukowiny, ciężko było góralom budować Dom Ludowy. W 1923 r. Michalina Stożkówna (późniejsza żona Franciszka Ćwizewicza) założyła Teatr i Chór Włosciański, który już wtedy swoimi przedstawieniami zarabiał pieniądze na budowę.

Od roku 1926 w Bukowinie zaczęło działać nieme kino. Franciszek Ćwizewicz jako prezes Spółdzielni zakupił aparat filmowy na korbę. Objazdowe kino wyświetlało również filmy poza Bukowiną w miejscowościach powiatu: nowotarskiego, nowosądeckiego, suskiego, wadowickiego i brzeskiego. Zarobione w ten sposób pieniądze przeznaczone były na spłaty kredytów bankowych. Kazimierz Król został wydelegowany przez Zarząd do zbierania środków finansowych na terenie całego Podhala. Księga składkowa założona 21 marca 1924 roku, zaopatrzona w pieczęć i podpis Starosty Nowotarskiego oraz apel Komitetu Budowy Domu Ludowego, wędrowały od wsi do wsi. I tak przykładowo, z Białki datki pieniężne złożyło 193 gazdów. Kryzys gospodarczy, spadek wartości pieniędzy sprawiały, że wielu gospodarzy przekazywało na ten cel owies, z którego sprzedaży uzyskiwano konkretne kwoty.

Członkami założycielami Stowarzyszenia Dom Ludowy byli: Teatr i Chór Włosciański z Bukowiny, Towarzystwo Przyjaciół Bukowiny, lokalna Kasa Stefczyka, Józef Bigos, Antoni Chowaniec, Michalina i Franciszek Ćwizewiczowie, Józef Ćwizewicz, Klemens Frelek, Szymon Kuchta, Stanisław Kuruc, Teodor Łapiński. Pierwsze zebranie organizacyjne w sprawie powołania Stowarzyszenia Dom Ludowy odbyło się 2 listopada 1927 roku. Na zebranie stawili się 27 stałych mieszkańców wsi, wśród których był również ówczesny wójt gminy Jędrzej Kramarz. Po przedstawieniu przez Franciszka Ćwizewicza Statutu Domu Ludowego w Bukowinie zostały podpisane deklaracje członkowskie a następnie wybrano Zarząd i Radę Nadzorczą Stowarzyszenia. Prezesem Zarządu został Franciszek Ćwizewicz, członkami zaś Franciszek Budz i Antoni Chowaniec. Funkcję przewodniczącego Rady Nadzorczej (w skład, której wchodził: Piotr Dunajczan, Stanisław Głodziak, Franciszek Kuchta, Teodor Łapiński, Stanisław Kuruc, Szymon Kuchta, Józef Chowaniec-Suchowian i Klemens Frelek) powierzono Janowi Gałdynowi – podhalaninowi z Szaflar, urzędnikowi Ministerstwa Skarbu a zarazem członkowi Towarzystwa Przyjaciół Bukowiny. Udział w Stowarzyszeniu wynosił 50 złotych, który można było również odrobić. I tak w kronice Domu Ludowego są zapisy świadczące o „odrabianiu” przez bukowian udziałów członkowskich już przy budowie Domu Ludowego. Prawie wszyscy mieszkańcy wsi zwozili materiały na budowę: drewno, deski i kamienie. Byli nawet tacy gazdowie jak Józef Chowaniec-Suchowion, który całą swoją ojcowiznę oddał pod zastaw hipoteczny w Banku Rolnym na

pozyskanie pożyczki przeznaczonej na budowę. Rolę majstra budowlanego objął cieśla nbvzv Bukowiny Jędrzej Body.

Tak to dzięki pomocy rządowej, bezinteresownemu poparciu miłośników i przyjaciół Bukowiny, czynnemu poparciu górali całej wsi, a wreszcie energii kierownika budowy Franciszka Ćwiżewicza - stanął w roku 1930 Dom Ludowy w Bukowinie.

Tak w 1936 r. pisał we wspomnieniach Jan Gałdyn - wielki przyjaciel Bukowiny. A dalej pisał z troską: *Losy tegoż, zależą dziś tylko od jego Zarządu. Byłoby bardzo źle, gdyby ogromny trud i wysiłek mieszkańców wsi został zmarnowany. Gdyby z takim trudem zbudowany budynek nie służył celowi, dla którego trud ten został podjęty.*

Budowę Domu Ludowego w Bukowinie Tatrzańskiej ukończono w 1932 roku.

Wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta skrzyżowanego z dwoma transeptami zaprojektowany został przez inż. arch. Józefa Ćwiżewicza (brata Franciszka) w oparciu o założenia stylu witkiewiczowskiego. Jego realizacja jest jednak skromniejszą, bardziej uproszczoną wersją tegoż stylu. Dom Ludowy jest zbudowany z płazów, w konstrukcji zrębowej. Nakrycie jego stanowi gontowy dach ozdobiony „pazdurami”. Do wnętrza prowadzą odrzwia, bogato zdobione tzw. „psami”. W holu głównym oświetlonym malowanymi na szkle lampionami, znajdują się portrety prezesów Domu Ludowego oraz miejscowych górali, zasłużonych dla Bukowiny Tatrzańskiej i Podhala. W przyziemiu mieści się Bukowiańska Szkoła Ginących Zawodów, Folkloru i Sztuki Ludowej (pracownie: malarstwa na szkle, ceramiki, snycerki) oraz piękna „światlica” – sala gdzie odbywają się imprezy kulturalne o charakterze lokalnym oraz wystawy twórczości ludowej. „Światlicę” zdobi góralski, rzeźbiony „sosrąb”, duży stylowy żyrandol wykonany z drewna oraz cztery drewniane kolumny. Wyrzeźbione na nich imiona: Symek, Józek, Franek, Jantek upamiętniają najbliższych współpracowników Franciszka Ćwiżewicza – budowniczego Domu Ludowego. To jeden z największych obiektów drewnianych w Polsce (kubatura 5865 m³, pow. całkowita 1458 m²). Historia jego powstania jest wyrazem zaangażowania bukowian w kultywowanie własnej tradycji regionalnej. Warty uwagi jest fakt, że Dom Ludowy nadal pełni swoją pierwotną w założeniach funkcję.

Podobnie jak 80 lat temu, tak i dziś Dom Ludowy stanowi centrum kulturalne wsi i całej gminy - Bukowiańskie Centrum Kultury „Dom Ludowy”. Wnuki i prawnuki członków Teatru i Chóru Włociańskiego są dziś członkami Amatorskiego Zespołu Teatralnego im. Józefa Pitoraka. Przy „Domu Ludowym” działają zespoły regionalne: „Orlyta” - Przedszkolny Zespół Góralski im. Anny Koszarek, „Mali Wyrchowianie” i „Wyrchowianie”. Prowadzone są tu zajęcia z dziećmi i młodzieżą, na których młode pokolenie uczy się góralskiego muzykowania, tańca i śpiewu oraz podhalańskiej sztuki ludowej. Pod jego strzechą mieści się również Społeczne Ognisko Muzyczne oraz Gminna Biblioteka Publiczna im. Michaliny Ćwizewiczowej. Od wielu lat „Dom Ludowy” w Bukowinie Tatrzańskiej jest organizatorem dwóch dużych imprez o zasięgu ogólnopolskim „Góralskiego Karnawału” - zimą i „Sabałowych Bajan” - latem. Od 1996 roku odbywa się również „Sejmik Wiejskich Zespołów Teatralnych” a od 2005 roku „Dziadońcynie Granie” - Spotkania Muzyk Podhalańskich.

Opracował Pan Bartek Koszarek

Dzieje Domu Ludowego w Układzie Chronologicznym.

Rok 1923 – powstał Komitet Budowy Domu Ludowego pod kierownictwem Franciszka Ćwizewicza i Juliana Karłowicza.

Rok 1924 – Komitet wystosował odezwę dotyczącą budowy Domu Ludowego. Odezwę podpisali: Franciszek Ćwizewicz, Stanisław Kuchta, Antoni Chowaniec, Michalina Stożek, Stanisław Kuruc, Franciszek Budz, Jędrzej Kramarz, Roman Koszarek i Jan Kuruc.

Rok 1926 – powstało Towarzystwo Przyjaciół Bukowiny. Jego członkowie zabiegali o przyznawanie dotacji i pożyczek na budowę.

Rok 1926 – zakupiono aparat filmowy na korbę. Wyświetlano filmy także poza Bukowiną, a zyski przeznaczano na spłaty kredytów bankowych. Również Teatr i Chór Włociański uzyskane z przedstawień pieniądze przeznaczał na budowę.

Rok 1926 – zakupiono działkę pod budowę.

Rok 1928 – rozpoczęto budowę, zarejestrowano spółdzielnię pod nazwą: „Stowarzyszenie Dom Ludowy w Bukowinie, Spółdzielnia z odpowiedzialnością i udziałami”. Prezesem Zarządu został Franciszek Ćwizewicz.

Rok 1931 – wykończono całkowicie parter budynku.

Rok 1932 – ukończono budowę dużej sali.

Rok 1935 – oszalowano i wykończono zewnętrzne ściany budynku oraz ganki.

Rok 1940 – wybudowano studnię oraz zbiornik pożarowy.

Rok 1959 – przystąpiono do kapitalnego remontu Domu Ludowego.

Rok 1969 – odremontowano poddasze.

Rok 2000 – dobudowano nową część, a na wyższych kondygnacjach urządzono pokoje gościnne.

Rok 2011 – przystąpiono do całkowitej wymiany poszycia dachowego i remontu poddasza.

Rok 2014 – 2015 wymieniono kompleksowo stolarkę okienną i drzwiową.

Dom ludowy został zaprojektowany przez inż. arch. Józefa Cwiżewicza i arch. Bruna Zborowskiego w oparciu o założenia stylu witkiewiczowskiego. To jeden z największych obiektów drewnianych w Polsce. Powierzchnia użytkowa – 1370 m², powierzchnia zabudowy – 455 m², powierzchnia całkowita – 1460 m², kubatura – 5870 m³.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

ŚCIANY - STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Do budowy ścian przyziemia Domu Ludowego w Bukowinie Tatrzańskiej użyto kamienia naturalnego. Wszystkie ściany zostały wzniesione z rodzimego piaskowca – flisz karpackiego, naturalnie spękanego w złożu oraz łupanego spajanego zaprawą wapienną. Ściany obwodowe mają szerokość około 49cm wewnętrzne 43. Na części ścian widoczne są uzupełnienia, reparacje, przemurowania cegłą i pustakiem pianowym związane z bieżącymi robotami budowlanymi. Kamień użyty do murowania jest mały lub średniej wielkości układany na płask i w miarę możliwości na „mijankę” zgodnie ze sztuką budowlaną. Ściany wewnętrzne murowane jako nie reprezentacyjne, piwniczne, ze znacznie różniącego się wielkością i kształtem kamieni bez opracowanych fug. Ściany zewnętrzne wymurowane w większości z kamienia prostokątnego układanego w rzędy, fugowanego, fugą klasyczną płaską z zaprawy wapiennej. Nad oknami i drzwiami od strony północno - wschodniej znajdują się nadproża odciążające, układane z analogicznych kamieni, pod kątem w dwie strony z niedużym zwornikiem pośrodku. Nadproże to nie ma znaczenia konstrukcyjnego ze względu na fakt iż cały budynek pomiędzy przyziemem a częścią zrębową posiada strop żelbetowy ze zbrojonymi żebrami (zbrojenie widoczne w ubytku zaprawy). Konstrukcja tego płaskiego nadproża układanego jak łuk pozwala jedynie na ułożenie nad stolarką kamienia.

Analogiczna konstrukcja znajduje się nad dużym oknem od strony południowo – zachodniej, natomiast nad drzwiami i małym okienkiem wykonano łuk, lekko wypukły, odciążający również z kamieni.

Pod względem konstrukcyjnym ściany przyziemia są w stanie dobrym. Estetyka ścian wewnętrznych jak i zewnętrznych wymaga ingerencji konserwatorskiej oraz prac budowlano - renowacyjnych.

ŚCIANY ZEWNĘTRZNE - KAMIENIARKA stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Stan techniczny kamieniarki jest dobry, estetyczny wymaga ingerencji konserwatora i prac renowacyjnych. Kamienna podmurówka przechodząca w ścianę stanowi element budynku w którym znajdują się trzy wejścia do budynku oraz liczne okna znacznej wysokości. Na dużym odcinku wysokość ściany kamiennej wynosi około 2,5m, wypełnia zatem niemal całą przestrzeń obejmowaną okiem człowiek stojącego na poziomie chodnika, estetyka tej części budynku stanowi w znacznej mierze o odbiorze estetycznym całego obiektu.

W kamieniarce stwierdzono wypadnięcie całych kamieni z lica muru co spowodowane jest degradacją zaprawy wapiennej. Częściowe odspojenie płaskich fragmentów kamienia wzdłuż warstw sedymentacyjnych co spowodowane jest niejednorodnością warstw sedymentacyjnych ich różnym składem mineralogicznym jakościowym i ilościowym. Warstwy te pod wpływem warunków atmosferycznych tj. akumulacji wody w materiałach ilastych oraz działaniu ciśnienia wewnątrz struktury kamienia pod wpływem zamarzania wody ulegają rozdzieleniu.

Ponadto na części kamieni widoczna jest dezintegracja granularnej struktury miejscowa lub całościowa spowodowana jw. różnej jakości spoiwem z przewagą materiałów ilastych o słabej wytrzymałości na działanie fizyko – chemicznych czynników w tym krystalizacji soli w kapilarach kamienia oraz wywierania podobnego ciśnienia przez tworzące się kryształy lodu podczas zamarzania. Ponadto do budowy użyto kamienia „zwietrzałego” długo zalegającego w warstwach przypowierzchniowych gruntu.

W nielicznych miejscach widoczne są uzupełnienia wykonane z cegły szczególnie w obmurowaniach stolarki okienne (przy „parapecie”) jako wynik zmniejszenia wysokości okien i bieżącej naprawy nadproża drzwi.

Obecnie występują w licu muru co najmniej 4 rodzaje fug, jedna wapienna oryginalna o prostej klasycznej formie, obecnie prawie całkowicie wypłukana przez wody opadowe i zmienne warunki atmosferyczne oraz trzy cementowe jedna o kształcie wklęsłym, półokrągłym, druga prosta klasyczna w formie akceptowalna jednak wykonana bardzo niestarannie, trzecia znajdująca się na podmurówce południowo – wschodniej nowej części budynku. Fugi cementowe, szare wykonane są z zaprawy zawierającej dużą ilość cementu, są zbyt twarde i nieprzepuszczalne dla wilgoci co powoduje kumulowanie się wody w wapiennej zaprawie murarskiej, w pozostałościach pierwotnej fugi jak również w kamieniu. Nie jest to zjawisko korzystne ze względu na fakt że zaprawa wapienna jest zaprawą stosunkowo „miękką” i o dużo mniejszych parametrach wytrzymałościowych od zapraw cementowych, co

powoduje, że zamarzająca woda w kapilarach kamienia i porach zaprawy która nie mogła odparować podczas zamarzania wywiera znaczne ciśnienie na kapilary i w konsekwencji doprowadza do zniszczenia struktury zarówno kamienia jak i wapiennej zaprawy.

Ściany zewnętrzne i wewnętrzne wykazują miejscowo zawilgocenie. W miejscach tych obserwowana jest inwazja mchów i glonów. Z powodu miejscowego zawilgocenia obserwuje się krystalizację soli na powierzchni kamienia a w szczególności na powierzchni fug, prowadzi to do dezintegracji obu tych materiałów. Proces ten jednak na obecny czas nie stanowi zagrożenia dla konstrukcji budynku, obecnie nie obserwujemy tych zjawisk występujących w dużym nasileniu niemniej jednak one zachodzą i są niekorzystne.

ŚCIANY WEWNĘTRZNE – KAMIENIARKA stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Największe zawilgocenia obserwuje się w piwnicach w narożniku od strony południowo- zachodniej według oświadczenia Dyrektora Domu Ludowego w Bukowinie Tatrzańskiej znajduje się w tym miejscu prawdopodobnie żyła wodna której obecność na dzień dzisiejszy nie wpłynęła zasadniczo na statykę budynku. Niemniej jednak w celu określenia realnego zagrożenia lub sposobu postępowania na przyszłość należy uzyskać ekspertyzę konstruktora i geologa.

W narożu wschodnim transeptu północno - wschodniego występuje ponadto zawilgocenie w pomieszczeniu tak zwanej „łaźni” do której prowadzą bardzo bystre schody. Pomieszczenie to znajduje się znacznie poniżej pomieszczeń sąsiednich a woda podciągana jest z gruntu.

Część ścian wewnętrznych w przyziemiu otynkowana, fragmentarycznie obłożona boazerią, pokryta płytkami ceramicznymi różnej wielkości i różnego koloru, w pomieszczeniach gospodarczych pobielona wapnem łącznie z stropem. Przeprowadzone prace miały charakter przypadkowy i wynikały z potrzeby chwili. Wymienione powyżej elementy wystroju są częściowo zużyte, przestarzałe, płytki ceramiczne oraz tynki częściowo skute a częściowo zmurszałe na skutek podciągania kapilarnego wody fugami i tynkiem z gruntu, częściowo z powodu zalewania ścian wodą z rur spustowych która obecnie odprowadzana jest do kanalizacji deszczowej (łaźnia).

W pomieszczeniach przyziemia w których znajduje się pracownia ceramiki posadzka jest na różnych poziomach.

Pomieszczenia Szkoły Folkloru i Sztuk Ludowych są w takim stanie, że wymagają kompleksowego remontu, zajęcia praktyczne oprócz cennego przekazywania sztuk ludowych powinny zwracać uwagę na ergonomię pracy, higienę pracy oraz organizację pracy.

POMIESZCZENIA W PRYZIEMIEM - wnioski i założenia konserwatorskie ze względu na współczesną aranżację pomieszczeń, brak większych wartości zabytkowych oraz konieczności organizacji w przyziemiu pracowni plastycznych, kuchni i innych pomieszczeń gospodarczych dopuszcza się aranżację pomieszczeń w zależności od potrzeb.

POSADZKI W PRYZIEMIEM (głównie w pracowni ceramiki) – stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Stan techniczny posadzek pod względem technicznym jest dostateczny, w pomieszczeniach nie stwierdzono wilgoci, znajduje się ona w jedynie w części południowo – zachodniej gdzie występują żyły wodne. Użytkową nawierzchnię podług stanowią wylewki betonowe, lastrykowe, płytki ceramiczne różnej wielkości i kolorystyki oraz płytki lastrykowe pod względem użytkowym spełniają one swoje zadania, niemniej jednak stan estetyczny tych elementów jest bardzo zły. Również poziomy poszczególnych pomieszczeń są różne. Ponadto pomiędzy pomieszczeniami pracowni a starą łazienką położoną znacznie głębiej znajdują się zbyt strome schody a przejście pomiędzy tymi dwoma pomieszczeniami nie jest niczym zabezpieczone.

W podobnym stanie znajdują się inne pomieszczenia przyziemia.

KAMIENIARKA ZEWNĘTRZNE - WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Prace konserwatorsko – renowacyjne przy kamieniarce ze względu na jej stan techniczny i estetyczny są konieczne. Zniszczenia które powstały są wynikiem eksploatacji budynku w trudnych warunkach klimatycznych, brakiem bieżących fachowych remontów oraz doraźnymi pracami budowlanymi. W celu przywrócenia kamieniarce estetycznego i regionalnego wyglądu oraz dobrego stanu technicznego należy wszystkie późniejsze uzupełnienia kamieniarki tj. kamienia i fug w miarę możliwości usunąć, również niespoiste

oryginalne fragmenty fug jak i oryginalny kamień o nie stabilnej strukturze. W tym celu należy wykuć wszystkie cementowe uzupełnienia kamienia oraz fugi (w miarę możliwości), przy czynności tej należy zachować ostrożność by nie naruszyć i nie poubijać oryginalnych kamieni co doprowadziło by do zmiany „rantów” kamienia których ostrość jest charakterystyczna dla użytych kamieni i świadczy o ich użyciu bez obróbki bezpośrednio ze złoza. Ubite krawędzie zmieniły by charakter i estetykę kamienia. Fugi cementowe nie popękane, spoisłe mocno osadzone w kamieniu należy pozostawić a ich powierzchnię scalić kolorystycznie.

Po wstępnym odczyszczeniu kamienia i usunięciu mchów, glonów, należy użyć preparatu biobójczego np. Algizid firmy FARBY KEBE (dopuszcza się zastosowanie innego preparatu) w następujący sposób: w przypadku występowania intensywnego porostu glonów i/lub grzybów, podłoże należy oczyścić w sposób mechaniczny (np. przy użyciu szczotki z twardym włosiem) a następnie całość zmyć wodą pod ciśnieniem. Preparat nanosić na podłoże za pomocą pędzla, szczotki lub przez natrysk (przy użyciu opryskiwacza ogrodowego), starając się równomiernie i dokładnie pokryć całą powierzchnię przeznaczoną do renowacji. Po nałożeniu preparatu należy odczekać od 6 do 12 godzin. Następnie przy użyciu wody pod ciśnieniem dokładnie zmyć całą powierzchnię. Przy silnym skażeniu podłoża zabieg odkażania należy powtórzyć. Okres sezonowania naniesionej na podłoże jednej warstwy preparatu (przy wysychaniu w temperaturze powietrza +20°C i wilgotności względnej powietrza 65%) wynosi 12 godzin. Po upływie tego okresu można rozpocząć dalsze prace renowacyjne. Niska temperatura i wysoka wilgotność powietrza mogą wydłużyć okres schnięcia preparatu. W przypadku bardzo dużego porażenia przez mchy, grzyby czynność należy powtórzyć (instrukcja ze strony KEBE).

Następnie w celu przywrócenia pierwotnej kolorystyki kamienia należy odczyścić jego powierzchnię z lotnych substancji oraz czarnej fałszywej patyny w tym celu dopuszcza się metodę hydrodynamiczną z użyciem myjek ciśnieniowych i ewentualnie dodatkiem detergentów lub nakładanych uprzednio past powierzchniowo czynnych np: RemersCleanFP. przy czym należy pamiętać, że czyszczonej powierzchni nie należy moczyć przed nałożeniem preparatu. Sąsiadujące elementy budowlane i materiały, które nie mają wejść w kontakt z produktem, należy zabezpieczyć poprzez zastosowanie odpowiednich środków. Materiał można nanosić w temperaturze od 5 - 30 C na. pędzlami, po naniesieniu materiał jeszcze raz przetrzeć jeszcze raz mechanicznie np. szczotką. Pozostawić na około 2 - 5 minut.

zmyc dużą ilością wody pod ciśnieniem, materiał czyszczący nie może zostać na elewacji, nie można również dopuścić o wyschnięcia środka czyszczącego. Należy przygotować odpowiednie wyposażenie do wychwytywania brudnej cieczy.

Ze względu na dobry techniczny stan kamienia dopuszcza się zastosowanie 2 – 4 % roztworu kwasu fluorowodorowego przy czym należy pamiętać, że ścianę uprzednio należy obficie zmoczyć, nie dopuszcza się zastosowania roztworu na suchy kamień.

Po wyschnięciu kamieniarki dopuszcza się powtórnie nasączyć mur środkiem biobójczym przeciwko mchom i glonom (środek należy spłukać).

Po wyschnięciu kamienia z miejsc w których występuje duża dezintegracja struktury kamienia należy usunąć osypujący się kamień a w celu wzmocnienia powierzchni i głębszych partii należy zastosować w zależności od stanu kamienia preparatu Funkosil Steinfestiger KSE 100 lub 300 (zawiera estry kwasu krzemowego) ewentualnie Mineralit Consolid 100 (produkt zawiera estry kwasu ortokrzemowego) firmy KEBE. Kamień bez względnie musi być wysuszony. Impregnat należy wprowadzać do kamienia w temperaturze otoczenia od 5 - 30 C najlepiej za pomocą pędzla mokre na mokre. Szybkość proces wytracania się krzemionki przebiega średnio 28dni przy temperaturze 20c niższej temperaturze otoczenia proces zachodzi wolniej.

W miejscach dużych, nieregularnych ubytków kamienia przed przystąpieniem do uzupełniania formy należy w celu lepszego związania zaprawy uzupełniającej z podłożem nawiercić otwory i na żywicy epoksydowej lub innym kleju odpornym na warunki atmosferyczne osadzić tgz. „pajączki” z drutu nierdzewnego. Do uzupełniania ubytków należy użyć zaprawy Remmers FM Historic / Fugenmortel. W celu uzyskania lepszej przyczepności zaprawy podłoże kamienia dopuszcza się nasączyć wodą zaborową z rozcieńczonym 1 : 5, 6 środkiem ZM HF firmy Remmers tj. wodną dyspersją polimerową, podłoże może być wilgotne ale nie mokre z powłoką solwatacyjną. Masę sztucznego kamienia należy pracować w temperaturze powyżej + 5 i poniżej 30 C°. Masę sztucznego kamienia należy wymieszać a następnie po 1minucie zrobić to ponownie, zarobiona masa nadaje się do pracy przez 2 godziny, Duże ubytki i o grubości 1,5 - 2 cm należy nakładać dwuwarstwowo, przynajmniej po wstępnym związaniu.

Absolutnie nie należy dopuszczać do przeschnięcia otoczenia uzupełnień. Stosowana zaprawa uzupełniająca powinna po związaniu i wyschnięciu być w kolorze kamienia uzupełnianego. Masie sztucznego kamienia należy nadać fakturę kamienia uzupełnianego.

Przy montażu dużych elementów kamiennych należy pamiętać by zachować na całej powierzchni muru równomierne rozłożenie kolorystyczne i nie tworzyć odcinających się plam.

Duże ubytki kamienia w wątku kamiennym uzupełnić przy pomocy ciosów kamiennych osadzonych na zaprawie murowania lub zaprawie do fugowania RESTAURIERMORTEL firmy Remmers lub innej o podobnych właściwościach. Szerokie o niewielkiej głębokości ubytki uzupełnić przez wstawienie taszli na żywicy epoksydowej lub innym odpornym na warunki atmosferyczne kleju.

Podmurowania z cegły pod oknami obłożyć kamieniem. Kanień pod względem wielkości, koloru, układu powinien być analogiczny jak na ścianie pierwotnej.

Pod oknami przyziemia w miejscu wyciągniętej szpalety z betonu należy zamontować parapety z piaskowca rodzimego obrabiane na „dziko”.

Wszystkie fugi uzupełnić gotową zaprawą do fugowania Remers FM SAM, FM TK, FM ZF (dopuszcza się zastosowanie zaprawy o niewielkiej zawartości cementu) ewentualnie zaprawę można przygotować samodzielnie stosując 1 cz. wapna dołowanego + 0.5 cz białego cementu portlandzkiego + 3 - 4 cz piasku kwarcowego. Pierwotnie stosowana zaprawa wapienna miała kolor lekko kremowy zatem konieczne jest w celu maksymalnego zbliżenia się do koloru pierwotnej zaprawy dobarwienie zaprawy renowacyjnej przez zastosowanie pigmentów stabilnych tj. odpornych na czynniki chemiczne i fizyczne.

Ewentualnie dopuszcza się punktowanie uzupełnienia do koloru kamienia. W tym celu można użyć farby Remmers COLORHistoricLasur (farba silikonowa) przed malowaniem podłoże powinno być suche i nośne, farbę należy dobrze wymieszać, można nakładać 1 - 2 razy w odstępach co najmniej 6 godzin. Powłokę malarską do czasu wyschnięcia należy chronić przed opadami atmosferycznymi, mrozem i bezpośrednią operacją słoneczną oraz kondensacją pary wodnej lub NOVALIT F firmy KEBE (farba silikatowa) bardzo chłonne podłoże wymaga zagruntować preparatem NovalitGF (po około 12 godzinach można przystąpić do malowania) - sposób użycia, „Podłoże musi być nośne (bez rys i spękań), odtłuszczone, czyste i suche oraz wolne od plam i wykwitów pochodzenia biologicznego i chemicznego. W przypadku nanoszenia farby na nowo wykonanych podłożach mineralnych

(jak np.: beton, tynk wapienny, wapienno-cementowy i cementowy) należy zachować min. 2-tygodniowy okres sezonowania. Farba jest produktem gotowym do stosowania. W razie potrzeby farbę można rozcieńczyć niewielką ilością wody (dodając do pierwszego malowania max. 10% objętościowych, do drugiego max. 5% wody). Przy ustalaniu ilości wody należy uwzględnić: rodzaj podłoża, warunki wysychania i technikę aplikacji. Farbę nanosić na podłoże w dwóch warstwach za pomocą pędzla, wałka lub przez natrysk (w tym także metodą „airless”). Drugą warstwę farby nanosić dopiero po całkowitym wyschnięciu pierwszej warstwy, czyli po upływie min. 24 godzin. Czas wiązania naniesionej na podłoże jednej warstwy farby (w temperaturze +20°C i przy wilgotności względnej powietrza 55%) wynosi ok. 3 godzin. Całkowite związanie (utwardzenie) wykonanej powłoki malarskiej następuje min. po 24 godzinach. Uwaga: Niska temperatura i wysoka wilgotność powietrza wydłużają okres wysychania farby. Nowo wykonaną powłokę malarską chronić przed opadami atmosferycznymi i kondensacją wilgoci, aż do jej całkowitego wyschnięcia.

Po zakończeniu wszystkich prac konserwatorskich kamieniarzkę należ hydrofobizować używając środka FunkosilSNL, SN firmy Remmers ewentualnie środka SARSIL do impregnacji kamienia firmy Polskie Silikony.

Kamień i fugi w/w środkami należy pokryć przy całkowicie suchym podłożu. Po kilku godzinach należy przeprowadzić próbę skuteczności hydrofobizacji i ewentualnie zabieg powtórzyć.

KAMIENIARKA – proponowane postępowanie konserwatorskie

1. Wykucie kamieni których stan techniczny wskazuje na daleko posuniętą dezintegrację granularną.
2. Wykucie cementowych imitacji kamienia.
3. Wykucie cementowych fug.
4. Usunięcie powierzchniowych zabrudzeń
5. Usunięcie czarnej fałszywej patyny oraz wszelkich nawarstwień znajdujących się na kamieniu metodą chemiczną i chdrodynamiczną z użyciem myjek ciśnieniowych i opcjonalne z zastosowaniem preparatów powierzchniowoczynnych np. ClinFP-Remmers lub innego środka powieszchniowo czynnego.
6. Dopuszcza się ewentualnie zastosowanie 2 – 4 % roztworu kwasu fluorowodorowego i użycie metody strumieniowo – ściernej.

7. Dezynfekcja zaatakowanych przez mikroorganizmy fragmentów kamiennej podmurówki preparatem Algizid firmy FARBY KEBE (lub innymi o podobnym działaniu).
8. Ewentualne odsolenie struktury kamienia metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska (dotyczy fragmentów podmurówki).
9. Wzmocnienie struktury kamienia przez zastosowanie preparatu MineralitConsolid 100 (produkt zawiera estry kwasu ortokrzemowego) firmy KEBEczy analogiczne produkty firmy RemeersSteinfestiger KSE 100 lub 300 lub innej.
10. Wprowadzenie w miejscach dużych ubytków kamienia taszłę których kolor i faktura maksymalnie zbliżone są do kamienia uzupełnianego.
11. Osadzania nowych kamieniktórych kolor i faktura mieścić się w kolorystyce muru.
12. Osadzenie parapetów z piaskowca.
13. Wykonanie uzupełnień w miejscach ubytkow kamienia gotowym produktem mineralnym REMMERS RESTAURIERMORTELbarwionymi w masie lub przygotowanymi samodzielnie.
14. Uzupełnienie brakującego fugowaniaFuncosilFM SAM, FM TK, FM ZFlub przygotowaną samodzielnie.
15. Ewentualne scalenie kolorystyczne kamienia w tym wykonanych w nadprożach uzupełnień z cegły farbami laserunkowymi NOVALIT lub NOVALIT F firmy KEBE lub firmy REMMERSCOLORHistoricLasur.
16. Po przeprowadzonych wszystkich zabiegach powierzchnię kamienia należy zabezpieczyć powłoką hydrofobową. Przy zastosowaniu preparatu Silikon -B firmy KEBE,środka SARSIL do impregnacji kamienia firmy Polskie Silikony lub FunkosilSNL, SN firmy Remmers

GONT – stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Stan zachowania gontowego pokrycia dachu w wyniku bieżącej tj. co pięć lat konserwacji jest dostateczny. Wymianie należy poddać niewielką ilość gontów. Niestety od strony północnej na transepcie południowym gont jest „zielony” co oznacza iż jest już mocno zaatakowany przez mchy porosty i glony. Obecność flory na pokryciu gontowym nie ma tylko negatywnego charakteru estetycznego. Bowiem produkty przemiany materii jak i enzymy

ułatwiający pobieranie substancji odżywczych z drewna powodując jego rozkład, przyspieszają korozję biologiczną i degradację poszycia gontowego.

GONY – wnioski i założenia konserwatorskie

W celu przedłużenia żywotności gontowego poszycia należy kontynuować jego bieżącą konserwację. W tym celu należy wytypować klepki do wymiany, dokonać ich usunięcia a na ich miejsce osadzić nowe z dobrego gatunkowo drewna. Obecne pokrycie dachowe wykonane jest z gontów świerkowych niema zatem konieczności zastosowania przy wymianie gontu modrzewiowego. Nowe klepki należy poddać kąpeli w roztworze wodnym Fobos M – 4 lub Holzprofilii osadzić w połaci dachu.

W celu głębokiego i równomiernego wnikania preparat należy gont umyć, starając się jednocześnie usunąć jak największą ilość mchów, porostów, glonów szczególną uwagę należy poświęcić dolnej części klepki tj. na poprzecznym przecięciu włókien miejsce to z powodu budowy drewna jest szczególnie narażone na wchłanianie wody i utrzymywanie jej znacznie dłużej niż na płaskiej biegnącej wzdłuż włókien powierzchni klepki.

Następnie należy z wielką starannością usunąć mechanicznie przy pomocy szczotek pozostałe mchy, porosty i glony a następnie usunąć pozostałości wodą pod ciśnieniem, czynność należy powtarzać aż do skutku. A następnie w miejscach występowania porażenia biologicznego (pomimo że środek Gontox zawiera składnik biobójczy) zastosować dodatkowo środek o takim działaniu np. Preventhol RI50 firmy Breciani lub Preventol ON Extra firmy Kremer. Środek rozpuszcza się w alkoholu lub wodzie. Czynność ze względu na mocne porażenie gontu po jego wyschnięciu należy powtórzyć.

Impregnacje gontu środkiem Gontox W6 firmy Ikopal, należy przeprowadzić gdy gont jest całkowicie suchy co umożliwi głęboką penetrację środka impregnującego, mokry lub wilgotny gont jest materiałem o niewielkim potencjale wchłaniania preparatu oleistego. Impregnat można nanosić pędzlem lub przez natrysk aż do momentu nasycenia 2 – 3 krotnie. Kolejne malowanie można przeprowadzić najszybciej po 4 godzinach w zależności od pogody i w celu jak najgłębszego nasycenia drewna okres ten należy wydłużyć.

Koniecznym jest dokonanie przeglądu instalacji odgromowej.

GONTY – proponowane postępowanie konserwatorskie

1. Dokonanie przeglądu instalacji odgromowej.
2. Usunięcie będących w złym stanie technicznym gontów.
3. Kąpiel nowych świerkowych gontów w roztworze wodnym Fobos M – 4 lub Holzprof.
4. Montaż nowych gontów.
5. Mycie całego dachu w tym usunięcie mchów i porostów, glonów w sposób mechaniczny przy użyciu myjki wysokociśnieniowej i szczotek.
6. Naniesienie środka biobójczego na miejsca szczególnie porażone Prevetolu.
7. Powtórne umycie dachu w miejscach porażenia przez glony i mchy.
8. Wsuszenie i naniesienie jeszcze raz środka biobójczego jw.
9. Wykonanie co najmniej 2 krotnego nasączenia gontu GontoxW6.

SZCZYTY oraz OTWARCIA DACHOWE- ODESKOWANIE - stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Szczyty oraz otwarcia dachowe zostały wykonane w latach 90XXw.

Obecnie bez ustawionych rusztowań trudno stwierdzić czy zostały zabezpieczone środkiem o działaniu ochronnym i chociaż w przybliżeniu określić jego rodzaj. Ze względu na stan zachowania drewna jego zczernienie (siniznę wtórną) w częściach narażonych na działanie dużej ilości wody np. kapiącej ze strzeszki otwarcia dachowego i rozbryzgiwanej o gony można założyć, że drewno nie zostało zabezpieczone impregnatem lub jego działanie prewencyjne dobiegło końca. Zmiany te obserwujemy na zalewanych wodą szczytach oraz w dolnej części znajdujących się przy gruncie oraz schodach deskach z odeskowania ścian. Również listwy okapowe oraz końcówki desek do nich dolegające porażone są przez siniznę wtórną.

Odeskowanie ryzalitu od strony północno - wschodniej w przyziemiu jest koloru bardzo ciemnego brązu co jest wynikiem długiego ekspozowania materiału na działanie promieni słonecznych. Równie poczerniałe od słońca jest odeskowanie dobudowanej od południa części budynku (strona południowa i zachodnia). W wielu miejscach widoczne są ślady po okresowym zalewaniu ścian i podsiębitek topniejącą z lodu zalegającego w rynnach wodą.

SZCZYTY oraz OTWARCIA DACHOWE - ODESKOWANIE - wnioski i założenia konserwatorskie

W celu ujednoczenia kolorystyki elewacji należy wymienić poczerniałe odeskowanie przyziemia w części północno - wschodniej ryzalitu południowego oraz ze względu na fakt iż odeskowanie dobudowanej części, otwarć dachowych, szczytów (łącznie z elementami zdobniczymi) jest współczesne dopuszcza się ich odczyszczenie lub całkowitą wymianę na nowe pod warunkiem odtworzenia w skali i w formie elementów zdobniczych.

W celu zachowania podziałów i estetyki ściany nowe deski użyte do wykonania deskowania powinny nawiązywać szerokością do znajdujących się w najbliższym otoczeniu i ułożone zostać w analogicznym układzie.

W celu poprawy estetycznego odbioru budynku całe odeskowanie należy umyć ze szczególnym uwzględnieniem partii przy schodach, gruncie oraz przy deskach okapowych (deski okapowe należy wymienić na nowe). Całe odeskowanie powinno być w kolorze jasnego drewna zatem w celu usunięcia sinizny wtórnej dopuszcza się przeszlifowanie poczerniałych fragmentów desek a następnie zaleca się usunięcie sinicy Preparatem do usuwania sinizny firmy Chemikal Polska który nakłada się jedynie na miejsca sine. W przypadku sinizny tarcicowej wewnętrznej preparat należy zmyć po usunięciu sinizny aż do całkowitego zaniku pienienia się produktu na drewnie. Po wyschnięciu drewna można przystąpić do zabezpieczania właściwego drewna olejami, farbami lub innymi środkami hydrofobowymi, które zabezpieczą drewna przed ponowną infekcją.

W związku z koniecznością zabezpieczenia drewna przed działaniem warunków atmosferycznych zaleca się zagruntowanie powierzchni nowych desek preparatem o działaniu biobójczym na szkodniki drewna oraz mchy, glony. Preparat należy stosować na wysuszone drewno przez powlekanie (nie zaleca się natrysku ze względu na toksyczność substancji). Zabiegu należy dokonać w temperaturze pomiędzy 10 - 25 C*. W celu odparowania substancji nośnej należy odczekać około 7 dni a następnie przystąpić do

olejownia drewna olejem 420 UV firmy OSMO jest to środek opóźniający starzenie się drewna, zabezpieczający drewno przed pęcznieniem i pękaniem, hydrofobowy.

Drewno przed przystąpieniem do olejowania musi być suche, W celu dobrej penetracji środka olejowego temperatura otoczenia oraz drewna powinna wahać się pomiędzy 10 - 25C olej należy nakładać pędzlem wzdłuż włókien do pełnego wysycenia drewna, czynność można powtórzyć. Nadmiar oleju po upływie 24g należy usunąć szmatką. Nowe deski na ścianach można również zabezpieczyć IZOCHANEMNW który był stosowany na elewacji uprzednio.

SZCZYTY oraz OTWARCIA DACHOWE - ODESKOWANIE proponowane postępowanie konserwatorskie

1. Umycie elewacji szczotkami z dodatkiem szarego mydła
2. Doczyszczenie desek wytypowanych do pozostawienia przez zeszlifowanie.
3. Usunięcie sinizny wtórnej przez zastosowanie środka do Usuwania sinizny firmy Chemikal Polska.
4. Na istniejących deskach wykonanie warstwy zabezpieczającej analogicznej do pierwotnej - IzochanNW
5. Demontaż odeskowania (szczyty, otwarcia dachowe, odeskowanie - fragment).
6. Wykonanie nowego deskowania (dotyczy j.w.) oraz elementów zdobniczych.
7. Gruntowanie nowego deskowania i elementów zdobniczych preparatem gruntującym firmy Altax
8. Impregmowanie nowego deskowania i elementów zdobniczych Olejem 420 UV firmy OSMO
9. Przy otwarciach dachowych należy wprowadzić ofasowanie z blachy.

STOLARKA OKIENNA I DRZWIOWA stan zachowania stolarki okiennej i drzwiowej.

Zasadniczo stolarka okienna i drzwiowa została wymieniona na nową. Do dnia dzisiejszego zachowały się trzy okna (dwa w transepcie północnym i jedno w transepcie południowo)

Zachowane okna są w złym stanie technicznym, nie spełniają norm termicznych, nie domykają się, są spaczone. Widoczne są ogniska żerowania owadów szkodników drewna.

Okucia okien (okapniki i kontowe wzmocnienia) wykonane ze stali obecnie niemal całkowicie skorodowanej.

Od strony północnej w transepcie południowym po stronie zachodniej znajdują się dwa współczesne okna na 1 piętrze oraz jedne drzwi w przyziemiu które zostały pomalowane na kolor ciemno brązowy (farbą oraz bejcą uwidaczniającą słoje). Po stronie zachodniej w przyziemiu korpusu usytuowane są drewniane drzwi być może oryginalne również bardzo mocno pociemniałe od działania promieniowania słonecznego i zdegradowane. W dolnej ich części widoczna jest wtórna sinizna drewna spowodowana zawilgoceniem i w konsekwencji zagrzybieniem materiału.

Część współczesnej stolarki (okna w otwarciach dachowych, drzwi w przyziemiu, okna sali widowiskowej i inne) wykazują już objawy postępujących procesów starzenia się i niszczenia warstw zabezpieczających oraz drewna. Widoczne jest łuszcząca się warstwa zabezpieczającej oraz wtórna sinizna drewna.

STOLARKA OKIENNA I DRZWIOWA - wnioski i założenia konserwatorski

Większość okien w budynku została wymieniona na nowe których drewno zabezpieczono przed działaniem warunków atmosferycznych. Okna tego dnia dzisiejszego zachowało jasny kolor (za wyjątkiem partii przy parapecie). Pozostałe nie wymienione okna są oknami całkowicie pociemniałymi od słońca, standardowymi i nie przedstawiają wartości artystycznych czy technologicznych. Obecnie elewacje w których znajdują się pociemniałe okna jest oszalowana jasną deską, zatem ciemne okna i drzwi wpływają na nieestetyczny wygląd elewacji, w celu ujednolicenia koloru okien, technologii ich wykonania należy dokonać wymiany ich na nowe. W celu zachowania historycznego wyglądu budynku nowe okna powinny zachować oryginalne podziały oraz materiał. Ze względu na wzrastające ceny energii należy zastosować szyby zespolone.

Białe okna współczesnej części należy doraźnie przemalować na kolor brązowy a drzwi balkonowe zabezpieczyć np. kratą" do wysokości wymaganej przepisami odrębnymi. Wokół stolarki należy zamontować drewnianą opaskę.

Współczesne okna i drzwi należy odczyścić z powłoki zabezpieczającej (w sposób mechaniczny, chemiczny) i w celu uzyskania w miarę jednolitej barwy drewna, miejsca posiniałe należy powierzchniowo usunąć w sposób mechaniczny jednak tylko w takim stopniu który nie wpływa zasadniczo na formę okna (cienka warstwa). W celu usunięcia

pozostałości sinizny należy zastosować preparat do usuwania sinizny firmy Chemical Polska. Preparat nakłada się jedynie na miejsca sine.

Przed wtórnym zabezpieczeniem okien i drzwi powierzchnię należy przeszlifować, czynność szlifowania w celu uzyskania gładkiej powierzchni należy powtórzyć po wykonaniu pierwszej warstwy podkładowej podkładem SIKKENSCTOL WP567 BASE TC BPD kiedy „postawi się włos” a warstwa uzyska pełną. Stolarkę należy pokryć 2 warstwą podkładową i 2 krotnie zabezpieczającą warstwą lakieru nawierzchniowego SIKKENSCTOL WF 9810 - 03 - 15 ODP WF 980

Ciemno brązowe drzwi pomalowane najprawdopodobniej bejcą ze względu na fakt że formą odpowiadają nowym istniejącym drzwiom w budynku należy doczyścić w sposób mechaniczny, zdezynfekować, wysuszyć w celu dobrego przygotowania podłoża do nałożenia warstwy zabezpieczającej następnie postępować jak wyżej oraz zgodnie z kartami technicznymi produktu.

Z dwóch sztuk okien w kolorze ciemno brązowym w celu uzyskania jesnej powierzchni drewna odpowiadającej kolorystyce elewacji należy usunąć łuszczącą się warstwę zabezpieczającą i pomalować farbą kryjącą na kolor elewacji. Prace te należy potraktować jako remont bieżący i w przyszłości w celu uzyskania jednolitego wyglądu elewacji okna należy wymienić na nowe wykonane według wzoru okien znajdujących się na 1 piętrze.

STOLARKA OKIENNA I DRZWIOWA proponowane postępowanie konserwatorskie

I. drzwi brązowe (w transepcie południowym)

1. usunąć w sposób mechaniczny warstwę najprawdopodobniej bejcy (mechanicznie, ręcznie);
2. Wygładzenie powierzchni drewna papierem ściernym o dużej gradacji;
3. Chemiczne usunięcie sinizn zewnętrznych przez naniesienie Preparatu do usuwania sinizn firmy Chemikal Polska.
4. Wykonanie warstwy zabezpieczającej.

II. okna brązowe (nowe w transepcie południowym) - dopuszcza się remont bieżący oraz w późniejszym terminie wymianę okien.

1. Usunięcie łuszczącej się warstwy zabezpieczającej w całości lub fragmentarycznie, mechanicznie lub chemicznie przy użyciu preparatu Scansol firmy Scandia Cosmetics, Diall, itp;
2. Wyszlifowanie powierzchni drewna
3. Uzupelnienie ubytków drewna
4. Dezynfekcja preparatem grzybobójczym np. Preparatem do usuwania sinizn firmy Chemikal Polska.
5. Wykonanie warstwy zabezpieczającej - w przypadku częściowego usunięcia obecnej warstwy barwnej ze względu na zamiar wymian tych okien na nowe dopuszcza się wykonanie warstwy zabezpieczającej kryjącej w kolorze jasnego drewna.

III. okna i drzwi nowe w całym budynku.

1. Usunięcie łuszczącej się warstwy zabezpieczającej w całości z zewnętrznych ościerzy i kwater (mechanicznie, chemicznie) preparatami j.w.
2. Mechaniczne usunięcie zasinień nie naruszając zasadniczo formy elementu okiennego
3. Chemiczne usunięcie sinizn zewnętrznych (odgrzybienie) przez naniesienie Preparatu do usuwania sinizn firmy Chemikal Polska.
4. Uzupelnienie ubytków drewna
5. Wykonanie 1 warstwy podkładu SIKKENSCTOL WP567 BASE TC BPD
6. Wyszlifowanie drewna, usunięcie „postawionego włosa”
7. Wykonanie drugiej warstwy podkładu
8. Wykonanie dwóch warstw nawierzchniowych SIKKENSCTOL WF 9810 - 03 - 15 ODP WF 980

IV. drzwi ciemne do przyziemia od strony zachodniej

1. wymiana na nowe analogiczne w formie do istniejących po przeciwległej stronie w przyziemiu.
2. Zabezpieczenie przed czynnikami zewnętrznymi jw.

RYNNY I RURY SPUSTOWE - stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Rynny i rury spustowe są w stanie dostatecznym niemniej rur spustowych jest zbyt mało a szerokość rynien przy tak dużym kącie nachylenia połaci dachowej oraz jej wysokości jest zbyt mała co powoduje przelewanie się wody przez rynnę i zalewanie ścian a w okresie zimowym i wczesnowiosennym przelewająca się woda tworzy ogromne do dwóch metrów długości sople lodowe. Ze względu na niebezpieczeństwo jakie stwarzają muszą być wielokrotnie podczas sezonu zimowego strącane co samo w sobie stwarza zagrożenie.

Rury spustowe łączą się z kanalizacją odpływową w sposób całkowicie przypadkowy nieestetyczny, sugerujący doraźne naprawy (rury rewizyjne, wpusty do kanalizacji deszczowej)

RYNNY I RURY SPUSTOWE - wnioski i założenia konserwatorskie

Ze względu na konieczność zminimalizowania notorycznego zalewania ścian wodą oraz tworzenia się zwisających sopli lodu stwarzających zagrożenie dla bezpieczeństwa osób korzystających z budynku użyteczności publicznej dopuszcza się powiększenie przekrojów rynien oraz ilości rur spustowych. Niemniej jednak najlepszym rozwiązaniem było by zastosowanie rynien podgrzewanych. Dla zachowania jednolitego, eleganckiego wyglądu budynku zakłada się montaż rynien i rur spust w kolorze gontu istniejącego na budynku tj. grafitowego przy czym nie dopuszcza się stosowania orynnowania w kolorze czarnym. Połączenie rur spustowych, rur rewizyjnych z wpustem do kanalizacji deszczowej należy wykonać tak by stanowiły estetyczną całość (tj. zachowywały pion, jednolitość materiału - w miarę możliwości i kolorystykę, można zastosować kolanka, przejściówki). Doraźnie rurę rewizyjną i wpust do kanalizacji można pomalować na kolor istniejącej rury spustowej. Od strony zachodniej, tymczasowo wpust do kanalizacji deszczowej zasłonić przez nadsypanie około 20 cm tłucznia. W czasie wymiany orynnowania ze względu na fakt, że połączenia orynnowania, rur rewizyjnych i wpustów do kanalizacji znajdują się w pasie „na wysokości oczu” należy wykonać je szczególnie estetycznie.

RYNNY I RURY SPUSTOWE - proponowane postępowanie konserwatorskie

1. Docelowo wykonanie nowych rynienpodgrzewanych.
2. Doraźnie zwiększenie ilości rur spustowych, opracowanie w sposób estetyczny połączenie rur spustowych z kanalizacją odpływową przez nadsypanie terenu, scalenie kolorystyczne elementów orygnowania.

INSTALACJE ELEKTRYCZNE, WOD - KAN (dotyczy wschodniej części transeptu południowego, pracowni ceramiki w przyziemiu oraz estetyki okablowania na elewacji) - stan zachowania i przyczyny zniszczeń.

Stan techniczny instalacji elektryczne, wod - kan jest zły. Są to w większości instalacje przestarzałe które powstawały od lat 30 XXw do dnia dzisiejszego, częściowo jako doraźne remonty czy przebudowy np. montaż wodomierza

Okablowanie oraz skrzynki na ścianach zewnętrznych są zasadniczo nieestetyczne i zbyt widoczne na frontowej ścianie budynku.

INSTALACJE ELEKTRYCZNE, WOD - KAN (dotyczy wschodniej części transeptu południowego, pracowni ceramiki w przyziemiu oraz estetyki okablowania na elewacji) - wnioski i założenia konserwatorskie.

Instalacje na elewacjach zewnętrznych w celu uzyskania jak najlepszego estetycznego wyglądu szczególnie elewacji głównej, wejściowej należy ujednoczyć z elewacją przez pomalowanie na kolor jasnego drewna tj. analogiczny jak odczyszczona wzniesiona z płazów elewacja. Elementy białe okablowania znajdujące się na ścianie wejściowej po lewej stronie należy ukryć przez zamontowanie drewnianej maskownicy (deski). Mając na względzie wykonanie tego zabiegu w sposób estetyczny krawędzie deski maskującej trzeba zfazować a deskę zabezpieczyć w sposób analogiczny do zastosowanego na płazach. Elementy instalacji elektrycznej znajdujące się po drugiej stronie rogu należy zabezpieczyć i ukryć

przez budowę skrzynki (może być otwierana) np. o ruszcie stalowym obłożonym płytą wodoodporną z naklejonymi cienkimi płytkami kamiennymi lub ich imitacją (istnieją maty z naklejonym grubości 2 - 3 mm kawałkami konglomeratu kamiennego, jest tu materiał elastyczny).

W związku ze złym stanem technicznym w/w instalacji w celu ich modernizacji zakłada się ich wymianę, przy czym dopuszcza się wymianę stopniową poszczególnych instalacji.

W celu zachowania murów kamiennych w jak najlepszym, nie naruszonym stanie zaleca się prowadzenie kabli i rur w istniejących korytach jeżeli nie utrudnia to korzystania z instalacji czy liczników pomiarowych. W przypadku konieczności wykonania przebiegów czy wykonania korytowania, kamień ze względu na ułożenie go na zaprawie wapiennej należy usuwać ręcznie lub przy pomocy urządzeń elektrycznych o małej sile. Prace te należy ograniczyć do niezbędnego minimum a instalacje w miarę możliwości prowadzić napowierzchniowo w miejscach jak najmniej widocznych np. pod „wykończeniem” ścian tj. np. boazerią, płytami ściennymi.

W transepcie południowym o konstrukcji drewnianej zrębowej instalacje elektryczne należy prowadzić w sposób jak najmniej widoczny tj. w narożach lub przypodłogowo pod maskownicą drewnianą lub Kablami w kolorze ściany. Nie dopuszcza się stosowania kabli w kolorze białym, czarnym, peszli.

INSTALACJE ELEKTRYCZNE, WOD - KAN jw. - proponowane postępowanie konserwatorskie

Prace należy prowadzić zgodnie z projektami branżowymi w których powinno się uwzględniać w/w założenia.

1. Bezwzględnie należy wykonać skrzynkę maskującą.
2. Bezwzględnie należy wykonać maskownicę z deski na kable znajdujące się na elewacji frontowej,
3. Pomalować skrzynki elektryczne na kolor brązowy,
4. Pomalować na kolor brązowy wentylator lub wymienić maskownicę.

WSZYSTKIE URZĄDZENIA TECHNICZNE (JEŻELI JEST TO ZGODNE Z PRAWEM) NALEŻY POMALOWAĆ W KOLORZE ODCZYSZCZONEJ ELEWACJI)

URZĄDZENIA TECHNICZNE ZWIĄZANE Z OBSŁUGĄ IMPREZ MASOWYCH TJ. OŚWIETLENIE, NAGŁOŚNIENIE, ORGANIZACJA DEKORACJI ŚCENICZNYCH - SALA WIDOWISKOWA.

Ze względu na archaiczność urządzeń scenicznych, duży pobór prądu oraz b. duże wydzielanie ciepła utrudniające występy na scenie zaleca się ich wymianę. Działanie to również do minimum zmniejszy możliwość wystąpienia pożaru. Wymianie podlegać będą między innymi:

1. systemy nagłaśniające, światła i projekcji: aktywne moduły systemu nagłośnienia, Aktywne moduły niskotonowe systemu nagłośnienia, rama montażowa systemu nagłośnienia, projektor laserowy, projektor do niego, szawki, panele krasownicze, osprzęt, okablowanie
2. Mechanika sceny: tj. zamontowana zostanie kratownica kotwiona do ścian budynku, kurtyny, paldamentu, horyzont, kulis

SOCHDY ZEWNĘTRZNE - STALOWE , BALUSTRADY - stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Schody stalowe wraz z drewnianymi barierkami ulegają notorycznemu niszczeniu przez spadające z dachu sople. Konstrukcja stalowych schodów wsparta jest na stalowych słupach zamaskowanych drewnianymi deskami. Patrząc na podpory widoczne jest, że nie są one proste. Trudno obecnie stwierdzić czy jest to wynik skrzywienia stalowej konstrukcji czy ustawienia maskownic, które sięgają od stopnic do podłoża. Jedną z krótszych podpór znajdującą się pod spocznikiem jest najprawdopodobniej zbyt krótka i „podstępowana” została betonową płytką. Drewniane elementy schodów tj. Balustrada oraz maskownice wsporników pod względem technicznym są w stanie dostatecznym niemniej jednak z powodu spadającego śniegu, deszczu i lodu warstwa zabezpieczająca jest bardzo zniszczona, nieciągła, odrapana i przede wszystkim prawie czarna. co nie współgra z kolorem elewacji.

Stalowe podpory z dwuteowników są znacznej wielkości co zabezpiecza stabilność konstrukcji niemniej jednak całe są pokryte produktami korozji.

SOCHDY ZEWNĘTRZNE - STALOWE , BALUSTRADY - wnioski i założenia konserwatorskie

Forma balustrady ze względu na konieczność częstej wymiany jest zbyt prosta składa się z kwadratowych słupków i trzech dość wąskich poprzeczek (budowa balustrady z pewnością nie spełnia norm budowlanych) zatem nie przedstawia żadnych wartości architektonicznych czy artystycznych. Obecne balustrady tymczasowo w celu przygotowania do naniesienia warstwy zabezpieczającej należy wyczyścić i pomalować na kolor jasnego drewna znajdującego się na elewacji.

Po zamontowaniu podgrzewanych rynien należy w celu podniesienia wartości architektonicznych i estetycznych budynku bezwzględnie zamontować balustrady o analogicznej formie jak w ganku wejściowym (zalecenie dotyczy balustrad wszystkich schodów stalowych). Drewniane maskownice podpór należy zdementować i zastosować deski szersze co umożliwi montaż ich w pionie i zamaskowanie ewentualnych skrzywień podpór. Zbyt krótką podporę należy wykuć z betonowego podłoża i dospawać do niej identyczny stalowy profil.

W dolnej stalowej części podpory należy obmurować kamieniem do wysokości około 50 cm, w celu ograniczenia korozji drewna, podmurowanie powinno być na rzucie kwadratu o boku nie przekraczającym dwukrotności szerokości maskownicy. Wykonując podmurowanie najpierw należy ustalić oś ustawienia maskownicy która bezwzględnie musi być również osią podmurowania (wspólna oś). w celu uzyskania spójnego wyglądu kamień do podmurowania oraz jego ułożenie i fuga muszą być analogiczne jak na ścianach przyziemia budynku.

Elementy stalowe konstrukcyjne należy odczyścić z produktów korozji metodą piaskowania (drewno wokół piaskowanych schodów należy zabezpieczyć folią przed produktami korozji usuwanymi z konstrukcji i drobkami metalu, pod wpływem wody może dojść do przebarwienia zabrudzonego drewna, należy również zdementować ocynkowane stopnice, zabezpieczyć niemożliwe do zdementowania elementy ocynkowane). Odczyszczony metal pokryto w celu zabezpieczenia przed korozją podkładem epoksydowym TEMABOND ST 200 SULVENT-BORNE EPOXYMASTIC PAINT firmy TIKKURILA oraz pomalowano farbą poliuretanową HARDENER 008 7501 firmy TIKKURILA.

Dopuszcza się wypoziomowanie betonowej posadzki pod schodami ze spadkiem w kierunku granicy działki (w tym wypadku dwa słupy nośne powinny być zatopione w tej posadce). Na wybetonowanej przestrzeni pod schodami należy położyć kamienną posadzkę z piaskowca, kamień powinien być w kolorze brązowym, jednolitym i dość ciemnym. Ponieważ jest to kamień układany na „gruncie” układ kamieni ma być „na dziko” (tj. jak wokół zabytkowych kościołów z nie regularnych kamieni), nie dopuszcza się

ułożenia kamienia w sposób analogiczny jak na elewacji. Fuga pomiędzy kamieniami powinna być brązowa przypominająca ziemię. Ze względu na umiejscowienie jednego z okien, około 30 - 40cm nad betonową wylewką grubość warstwy podkładowej i nawierzchni kamiennej nie może przekraczać 10 cm.

SCHODY ZEWNĘTRZNE - STALOWE, BALUSTRADY - proponowane postępowanie konserwatorskie

Tymczasowe

1. Usunięcie warstwy barwnej zabezpieczającej.
2. Wykonanie nowej w kolorze jasnego drewna elewacji.

Docelowe

1. Rozbiórka drewnianych balustrad i maskownic.
2. Zabezpieczenie elementów ocynkowanych przed piaskowaniem,
3. Zabezpieczenie drewna wokół elementów piaskowanych co najmniej na odległość 1m.
4. Zdemontowanie lub zabezpieczenie elementów ocynkowanych.
5. Wykucie z cementowego podłoża zbyt krótkiej podpory. Dospawanie stalowego profilu
6. Wypiaskowanie elementów konstrukcyjnych.
7. Wykonanie warstwy podkładowej epoksydowej. TEMABOND ST 200 SULVENT-BORNE EPOXYMASTIC PAINT firmy TIKKURILA
8. Wykonanie warstwy nawierzchniowej poliuretanowej HARDENER 008 7501 firmy TIKKURILA.
9. Ewentualne „wyrównanie” posadzki pod schodami.
10. Wykonanie obmurowania słupów konstrukcyjnych (2 lub 4).
11. Wyłożenie na betonowej wylewce posadzki kamiennej.
12. Wykonanie oraz montaż balustrad.
13. Wykonanie warstwy podkładu SIKKENSCTOL WP567 BASE TC BPD
14. Wykonanie dwóch warstw nawierzchniowych SIKKENSCTOL WF 9810 -
15. Wykonanie hydrofobizacji kamienia,

SCHODY ZEWNĘTRZNE BETONOWE ORAZ BALUSTRADA - stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Betonowe schody zewnętrzne wykazują daleko posuniętą degradację. Zewnętrzna twardsza warstwa schodów jest popękana i w wielu miejscach wykazuje powierzchniowe ubytki, szczególnie od strony zewnętrznej, na stopnicy odsłonięty jest już cały rdzeń ze zwirowym wypełnieniem. Pomędzy rdzeniem schodów a twardszą zewnętrzną warstwą widoczny jest obszar o bardzo osłabionych parametrach wytrzymałościowych. Pomędzy schodami a ścianą budynku oraz ścianą zadaszenia widoczne są liczne nieszczelności którymi w szczeliny przedostaje się woda.

Od połowy schodów brak jest muru oporowego a w jego miejscu ułożone są ażurowe elementy betonowe. Brak jest również w tym miejscu balustrady.

Drewniane słupy podpierające zadaszenie są zaatakowane wtórną siwizną drewna a przy gruncie całkowicie już pozbawione warstwy zabezpieczającej. Ściana oporowa jest wykonana z betonu znajdująca się na niej szlichta jest już popękana przy czym jedno z nich biegnie w poziomie co może sugerować dwu etapowe wykonanie ściany. Od strony zewnętrznej w pozostawione są bezkształtne bryły betonu.

SCHODY ZEWNĘTRZNE BETONOWE ORAZ BALUSTRADA wnioski i założenia konserwatorskie

Wszystkie zniszczenia substancji schodów i balustrad nastąpiły z powodu wszechobecnej wody i odprowadzenia jej tylko częściowo w stronę granicy posesji i betonowego koryta. W celu zabezpieczenia schodów przed spływającą wodą i niszczenia ich w procesie zamarzania wody w strukturze betonu należy nadmurować istniejącą ścianę do wysokości spocznika oraz przedłużyć ją od strony południowo - wschodniej do końca schodów. (należy rozważyć konieczność podmurowania obydwu ścian schodów o około 15 cm. Przed przystąpieniem do tych prac należy rozebrać ściankę do wysokości pęknięcia. Dobudowywany fragment należy zazbroić azbrojenie zakotwić w istniejącym betonie. Dopuszcza się nadlanie ścianki z betonu lub jej nadmurowanie. Całą ścianę w celu

ujednoczenia i estetycznego, optycznego zamknięcia budynku należy obłożyć kamieniem w sposób analogiczny jak na oryginalnych ścianach przyziemia. Zaprawa powinna być mrozoodporna i elastyczna. Po zakończeniu wiązania zapraw kamieniarce należy hydrofobizować.

Schody tj. stopnice, podstopnice, i spoczniki należy obłożyć jednolitą płytą kamienną, granitową w kolorze brązowym, obrabianej na dziko, grubości minimum 3 cm. Do osadzenia płyt należy użyć zaprawy j.w.

Balustradę w ramach bieżącej konserwacji należy odczyścić, wyszlifować oraz zabezpieczyć (postępować jak w przypadku innych balustrad i współczesnych okien)

SCHODY ZEWNĘTRZNE BETONOWE ORAZ BALUSTRADA - proponowane postępowanie konserwatorskie

1. Skucie niespoistej warstwy na schodach do „zdrowego” rdzenia.
2. Usunięcie niezwiązanego fragmentu muru.
3. Zazbrojenie nowego fragmentu muru oraz jego zakotwienie.
4. Wylanie lub nadmurowanie muru do wysokości do wysokości murku znajdującego się po przeciwległej stronie schodów.
5. wyczyszczenie odsłoniętej powierzchni schodów
6. Wyrównanie schodów.
7. Fakturowanie powierzchni muru oraz jego odczyszczenie
8. Obłożenie muru kamieniem.
9. Montaż granitowych schodów (schody nie powinny wchodzić po obmurowanie z kamienia).
10. Hydrofobizacja środkami j.w

Doraźny remont balustrady należy prowadzić analogicznie jak przy balustradach schodów stalowych. Po nadbudowie muru balustradę należy znacząco obniżyć i traktować jako element dekoracyjny. Natomiast należy zamontować balustradę wzdłuż całych schodów. Element dekoracyjny i balustrada schodów powinny się schodzić na jednej wysokości.

BETONOWE ELEMENTY STABILIZUJĄCE SKARPE PARKINGU TYLNEGO - stan zachowania i przyczyny zniszczeń

U celu utworzenia tylnego parkingu nadsypano teren. Nasyp ma wysokość od 1m do 3m. Skarpa nasypu została umocniona ażurowymi płytami betonowymi które zasadniczo używa się do ułożeni powierzchni jezdnej parkingów umożliwiającej przerastanie przez płyty trawy. Płyty częściowo wspierają się o grunt częściowo o ranty betonowego koryta. Obecnie większość płyt jest wybrzuszona lub się obsunęła.

BETONOWE ELEMENTY STABILIZUJĄCE SKARPE PARKINGU TYLNEGO - wnioski i założenia konserwatorskie

Obsunięcie się płyt oraz zmiana ich położenia nastąpiła w wyniku przesuwania się mas ziemnych tj, słabego ubicia gruntu, zbyt dużego kąta nachylenia skarpy oraz rozmiękczenia ziemi wodą zlewającą się w kierunku koryta z opadów atmosferycznych, głównie topniejącego śniegu. W celu ustabilizowania skarpy należy elementy betonowe zdemontować, zmniejszyć kąt nachylenia skarpy, grunt na skarpie zagęścić i ułożyć na nowo elementy betonowe.

BETONOWE ELEMENTY STABILIZUJĄCE SKARPE PARKINGU TYLNEGO - proponowane postępowanie konserwatorskie

1. Zdemonstowanie ażurowych elementów betonowych.
2. Zmniejszenie kąta nachylenia skarpy.
3. Zagęszczenie gruntu skarpy.
4. Ponowne ułożenie ażurowych płyt betonowych

SKRZYDŁO POŁUDNIOWE - KLATKA SCHODOWA, POMIESZCZENIA - stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Klatka schodowa - schody drewniane, zabiegowe, powstałe w czasie budowy budynku w latach 30 XXw , konstrukcyjnie sprawne, niemniej jednak stopnice i stopnie popękane zużyte, końcówki stopnic osadzone pod tynkiem, brak poręczy, schody przebiegają przez światło okna, okna nie zabezpieczone kratą. Okna współczesne osadzone na piance poliuretanowej, w większości mniejsze od pierwotnych.

Ściany - ściany drewniane, konstrukcji zrębowej, tynkowane w latach 60 XXw. Tynk wapienny na trzcinie, mocno popękany, częściowo odspojony, zawilgocony, wielokrotnie malowany farbami wapiennymi oraz klejowymi, na szpaletach okien i wokół nich usunięty. Drzwi do pomieszczeń drewniane pływające również z lat 60 XXw wielokrotnie malowane farbą olejną nie przedstawiające wartości zabytkowych. Zamki współczesne, zawiasy z lat 60 XXw.

Pomieszczeni na 1 - szym piętrze zdewastowane, ściany konstrukcji zrębowej, tynki wapienne na trzcinie, okresowo bardzo mocno zalewane, przebarwione, zagrzybione. Podłogi drewniane z 10 - 15 cm szerokości desek, pomiędzy nimi szczeliny.

Instalacja elektryczna wod - kan w bardzo złym stanie, nie nadająca się do użytku. Okna zostały wymienione na nowe.

SKRZYDŁO POŁUDNIOWE - wnioski i założenia konserwatorskie

Ze względu na b. zły stan zachowania pomieszczenia oraz brak wartości zabytkowych warty zachowania w celu umożliwienia korzystania z nich zakłada się dostosowanie pomieszczeń do obecnych standardów. Ze ścian i sufitu należy skuć tynk i usunąć maty z trzciny oraz gwoździe przytwierdzające je do ściany. Zakłada się przywrócenie pierwotnego wyglądu pomieszczenia przez odczyszczenie płazów z pozostałości wapna i rdzy. Ze względu na długotrwałe zalewanie pomieszczenia wodą z olodzonych rynien i możliwość miejscowo dużej degradacji bali drewnianych dopuszcza się wykonanie szalunku drewnianego oraz w celu zwiększenia termoizolacji ścian umieszczenie pod nim materiału termoizolacyjnego, paroprzepuszczalnego. Po usunięciu tynku z sufitu zaleca się wykonanie deskowania w analogiczny sposób do istniejącego tj. z uwzględnieniem szerokości oraz układu desek.

Obecne odłogi w remontowanych pomieszczeniach ze względu na fakt wymiany drzwi na nowe można wykorzystać jako podkład pod nowe deski które w celu zachowania historycznego charakteru powinny odwzorowywać układ i szerokość obecnych które są charakterystyczne dla budynku. Należy używać desek świerkowych.

Istniejące drzwi wewnętrzne jako nie przedstawiające wartości zabytkowych warty zachowania w celu ujednoczenia stolarki należy wymienić na nowe odwzorowujące w swojej formie drzwi istniejące w innych częściach budynku i wywodzące się ze sztuki Podhalańskiej.

W celu poprawienia bezpieczeństwa korzystania z klatki schodowej zaleca się wymianę stopnic podstopnic na nowe wykonane z twardego drewna (dębowego lub jesionowego) oraz wykonanie poręczy. W celu przywrócenia pierwotnego charakteru korytarza należy usunąć ze

ściany tynk położony na trzcinie, drewniane ściany odczyścić z pozostałości wapna w sposób mechaniczny, ubytki drewna uzupełnić taszlami które należy scalić kolorystycznie przy użyciu bejcy. Rdzawe zaplamienia zaleca się usunąć okładani z Perhydrolu, zabieg bezwzględnie należy poprzedzić próbami mającymi na celu sprawdzenie czy odbarwienie drewna jest akceptowalne ze względów estetycznych w przeciwnym razie Perhydrol stosować jedynie na rdzawe plamy. Bezwzględnie przy stosowaniu Perhydrolu należy ubierać rękawiczki (proszę zapoznać się z kartą techniczną). Wtórna siniznę drewna usunąć środkiem do usuwania sinica firmy Chemical Polska.

Montaż okien wykonany za pomocą pianki poliuretanowej oraz styropiany należy zamaskować wykonując szpalety i opaski z desek świerkowych prostych analogicznych do tych występujących na zewnątrz budynku. Wszystkie elementy drewniane za wyjątkiem okien zabezpieczonych olejem 420 UV firmy OSMO

SKRZYDŁO POŁUDNIOWE - proponowane postępowanie

1. Usunięcie tynków wapiennych.
2. Demontaż istniejących instalacji i wykonanie nowych (według projektów branżowych)
3. Odczyszczenie bali
4. Usunięcie sinizn oraz rdzawych przebarwień.
5. Wykonanie taszowania.
6. Scalenie kolorystyczne bejcami
7. Ewentualne wykonanie szalowania i ocieplenia.
8. Nadbicie podłóg i sufitów.
9. Wykonanie nowych stopnic i podstopnic.
10. Wykonanie i montaż nowych i drzwi wewnętrznych.
11. Wykonanie szpalet i opasek wokół okien od wewnątrz budynku
12. Wykonanie zabezpieczenia okien.
13. Olejowanie elementów drewnianych olejem 420 UV firmy OSMO

ŚCIANY ZEWNĘTRZNE - PŁAZY stan zachowania i przyczyny zniszczeń.

Stan zachowania ścian zewnętrznych jest zadowalający. W dolnych partiach od strony północno - zachodniej widoczne są zbutwienia, częściowo wtórnie wypełnione pianką

poliuretanową. Gdzie niegdzie na belkach podwalinowych rozwinęły się kolonie glonów. Wszystkie stare płazy są wypalone prawie do czarnego koloru przez słońce, pomiędzy nimi znajduje się pociemniałe mszenie. Na stronie zachodniej widoczne są czynne ogniska owadzych szkodników drewna spuszczela pospolitego, kołatka domowego, najprawdopodobniej spuszczela.

ŚCIANY ZEWNĘTRZNE - PŁAZY wnioski i założenia konserwatorskie

w celu scalenia kolorystycznego budynku należy pociemniałym płazą przywrócić jasny kolor. Możliwe jest to jedynie przy zastosowaniu mechanicznego usunięcia pociemniałej warstwy drewna. W tym celu należy zastosować tgz. czołg to jest urządzenie elektryczne które przypomina elektryczny hebel ręczny z tym, że zamiast wirującego hebla znajduje się tam szczotka która wybiera pociemniałe drewno a zachowuje nierówne usłojenie drewna. Gradacje szczotki powinno się dobrać na podstawie prób i powinna wynosić 40 - 60. Ze względu na tworzenie porowatej powierzchni i kumulacja wilgoci i brudu nie dopuszcza się piaskowania płazów. Część płaza znajdującego się bezpośrednio przy mszeniu należy doczyścić ręcznie. Jeżeli wełnianka nie będzie podlegać wymianie należy ją umyć i po wyschnięciu nawilżyć Perhydrolem tj. 40 % wodą utlenioną (należy zachować szczególną ostrożność).

Drewno należy zdezynfekować i przeprowadzić dezynsekcję np. Preventholem, od strony zachodniej istnieje konieczność przeprowadzenia Fumigacji zgodnie z wytycznymi. Fumigacje należy przeprowadzić z użyciem Fosfowodoru PH₃ poprzednio uszczelniając folią gazoszczelną, podczas zabiegu i dogazowań poziom stężenia gazu należy kontrolować wykonując elektroniczne pomiary gazu. Wykonanie pomiaru stężeń gazu jest podstawowym i najważniejszym gwarantem skutecznego oraz bezpiecznego wykonania zabiegu fumizacji. W wyniku przeprowadzenia dużej ilości pomiarów wiemy, że gaz w obiektach o dużych kubaturach przy ciągle zmieniających się czynnikach (temperatura, wilgotność w powiązaniu z kształtem i kubaturą obiektu), pracuje z różną prędkością, przereagowuje bardzo szybko lub zdecydowanie wolniej, kumuluje się w zależności od różnych czynników lub wchodzi szybko w reakcję z różnymi powłokami, skuteczna fumigacja wymaga utrzymania trujących stężeń w odpowiednio długim czasie oraz przeprowadzenia tgz. dogazowań (przed przeprowadzeniem zabiegu fumigacji odciąć dopływ wody i prądu, usunąć metale szlachetne oraz miedź, brąz, szlakmetal, urządzenia elektryczne i elektroniczne itp.).

Następnie po wyschnięciu drewna należy wzmocnić jego strukturę przez impregnację np. w 10 - 20 % roztworze Osolanu. Dopuszcza się nanoszenie impregnatu pędzlem lub zastosowanie nawiertów i wprowadzanie impregnatu w głąb materiału pod własnym ciśnieniem. Należy kontrolować gdzie impregnat wsiąka i czy nie wypływa na zewnątrz. Impregnowane elementy należy owinać szczelnie folią. Po odparowaniu rozpuszczalników i związaniu Osolanu tj. po około 4 - 6 tygodniach miejsca dużych ubytków należy uzupełnić taszlami z drewna. Głębokie pęknięcia umożliwiające zaleganie i głęboką penetrację wody należy wypełnić dwuskładnikowym elastycznym kitem epoksydowym np. firmy Sika w taki sposób by w jak najmniejszym stopniu uniemożliwić penetrację wody w głąb drewna. Kit należy podbarwić na kolor drewna stabilnymi pigmentami.

Po zakończeniu wszystkich procesów związanych z czyszczeniem i utrwalaniem drewna płazów należy przystąpić do olejowania drewna olejem 420 UV firmy OSMO ewentualne scalenia kolorystyczne można dokonać bejcą przed olejowaniem. Wszystkie zagłębienia i pęknięcia należy bardzo dokładnie nasączyć olejem.

ŚCIANY ZEWNĘTRZNE - PŁAZY - proponowane postępowanie konserwatorskie

1. Mechaniczne odczyszczenie płazów przy użyciu „czołgu” oraz ręczne doczyszczenie obszarów przy mszeniu.
2. Przeprowadzenie dezynfekcji i dezynsekcji płaz.
3. Fumigacja.
4. Umycie mszenia, wybielenie mszenia przez nasączenie Perhydrolem.
5. Impregnacja drewna np. roztworem Osolanu.
6. Założenie wypełnień pęknięć i taszli.
7. Scalenie kolorystyczne bejcami.
8. Dwukrotne nasączenie płazów olejem 420 UV OSMO

ZAGOSPODAROWANIE TERENU stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Teren wokół budynku Domu Ludowego ma bardzo duży spad w kierunku południowo-wschodnim. Tak że parking na tyłach budynku znajduje się na terenie sztucznie usypanym posiadającym swoją własną skarpe.

Po stronie zachodniej budynku znajduje się droga dojazdowa do dolnego parkingu. Wszystkie dojeżdżenia i dojazdy wykonane są z kostki brukowej betonowej czerwonej i szarej oraz z szarych obrzeży.

Stan techniczny powierzchni kostki brukowej jest zły, pomijając błędy wykonawcze do jej obecnego stanu przyczynił się duży spadek terenu, duże ilości wody przelewającej się przez rynny oraz wzmożone na Podhalu opady deszczu i śniegu i co za tym idzie „upłynnianie” i wzmożone „wysadzanie” gruntu. Prawdopodobnie również nie osadzono w należyty sposób obrzeży co znacznie ułatwiło przemieszczanie się i osuwanie kostki. Ponadto powierzchnia kostki jest bardzo nierówna, pofałdowana i ze stopni biegnących pod kątem schodzi się na inny chodnik co jest praktyką nie dopuszczalną. W rejonie betonowych schodów w celu zabezpieczenia kostki przed osuwaniem są ułożone betonowe gazony.

ZAGOSPODAROWANIE TERENU KOSTKA - wnioski i założenia konserwatorskie

W celu jak najdłuższego zachowania dobrego stanu technicznego chodników z kostki betonowej zaleca się podczas prowadzenia bieżącego remontu w celu zabezpieczenia kostki przed osuwaniem wzmocnienie podbudowy oraz zastosowanie jako stopnicy rodzaj małego murku oporowego z szeroką podstawą. Krawężniki powinny być wyższe i osadzone na większej ilości betonu. Nie dopuszcza się by stopnice były pod kątem.

Ze względów estetycznych nie dopuszcza się układania kostki we wzory.

Docelowo podjazd w celu ułatwionego korzystania z niego w zimie i w dni deszczowe zaleca się wykonać z betonu maszynowanego, utwardzonego, zbrojonego z ryflowaną fakturą i dylatacjami.

Betonowe gazony należy rozebrać i w ich miejsce wprowadzić mur oporowy oblicowany kamieniem (analogicznie jak na ścianach) z pozostawionym w środku miejscem na rośliny. Górną część muru stanowiącą rodzaj doniczki należy bardzo gęsto, obwodowo zazbroić.

ZAGOSPODAROWANIE TERENU KOSTKA - proponowany program prac

Prace należy prowadzić zgodnie ze sztuką budowlaną.

PODŁOGI BIAŁE NA PIĘTRACH - stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Podłogi wykonane z desek o szerokości 10 - 15cm przybijane gwoździami z około 0.5cm szczelinami. Z powodu pracy konstrukcji zrębowej budynku drewnianego powyginane różnice w poziomach sięgają 12cm. Na dzień dzisiejszy właściciel nie zgłasza narastania wygięć. Niemniej jednak wygięcia należy monitorować.

PODŁOGI BIAŁE NA PIĘTRACH - wnioski i założenia konserwatorskie

Ze względu na trudności w korzystaniu z tak krzywej podłogi dopuszcza się częściowe rozebranie podłóg nadbicie legarów lub nabicie desek na istniejąca podłogę. Planując te prace należy uwzględnić wysokość progów i zamykanie się drzwi. Zatem przed przystąpieniem do prac należy bezwzględnie ustalić poziom podłogi. Elementy podbicia oraz wszystkie odstłonięte elementy konstrukcji należy zabezpieczyć roztworem wodnym z preparatem Fobos M - 4 lub Fire Smart metodą nasączenia 2 x co 1-3 godziny. Również deski podłogowe od strony odwrotcia należy nasączyć którymś z tych preparatów. Preparaty te należy stosować zgodnie z zaleceniami producenta.

PODŁOGI BIAŁE NA PIĘTRACH - proponowane postępowanie konserwatorskie

Zgodne ze sztuką budowlaną.

Konserwacja Dziej Sztuki
Piotr Frączek
32-087 Pękwice, ul. Dworska 4
kom. 505 143 202 R. 351573899

FRAGMENTY ELEWACJI
BUDYNKU

STOLARKA OKIENNA I DRZWIOWA

STOLARKA OKIENNA I
DRZWIOWA

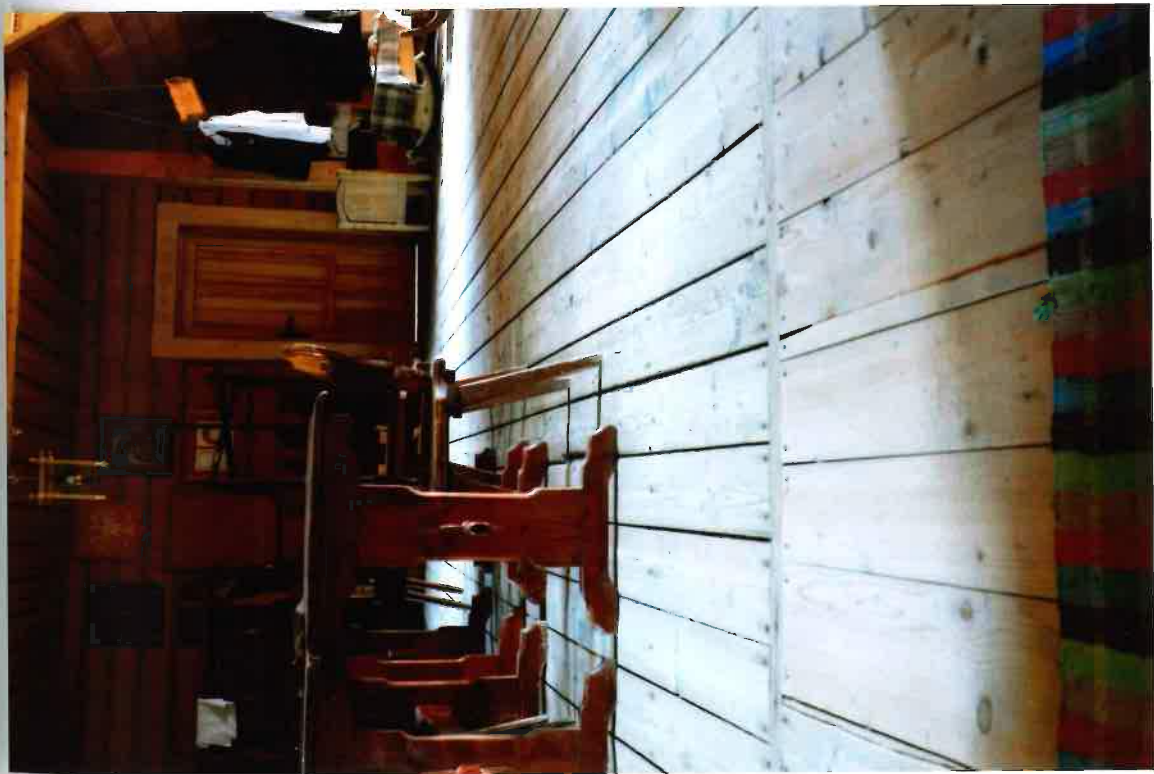

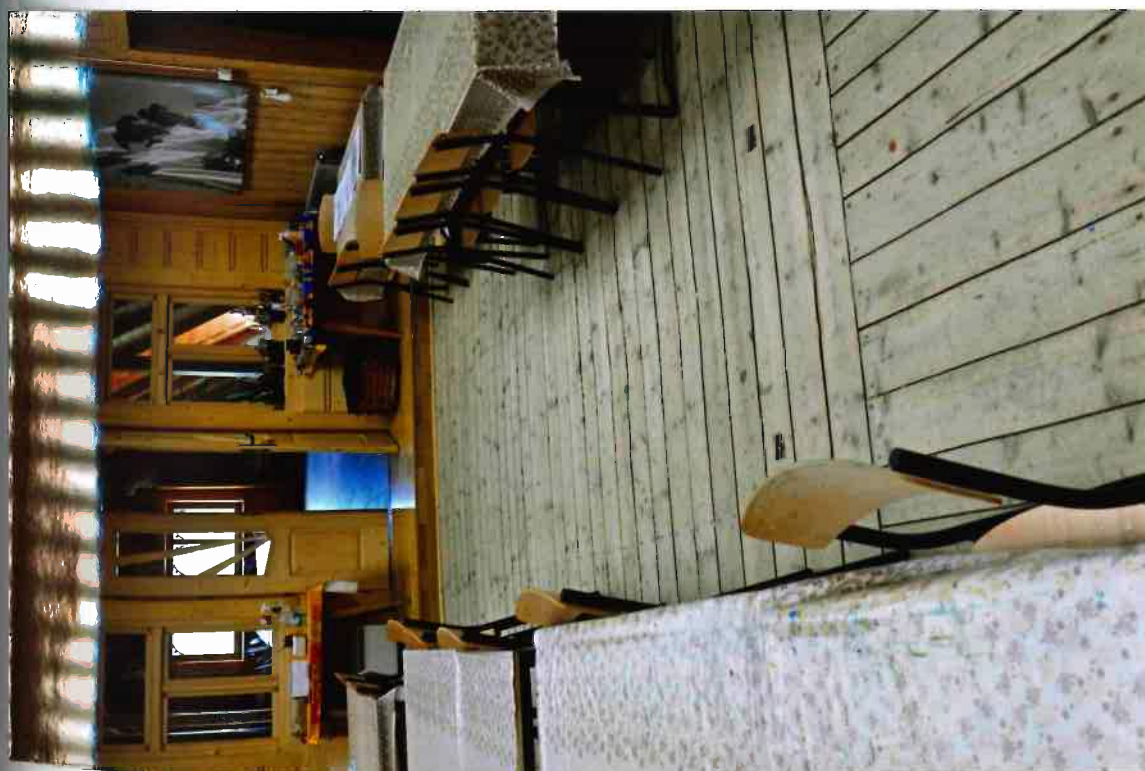

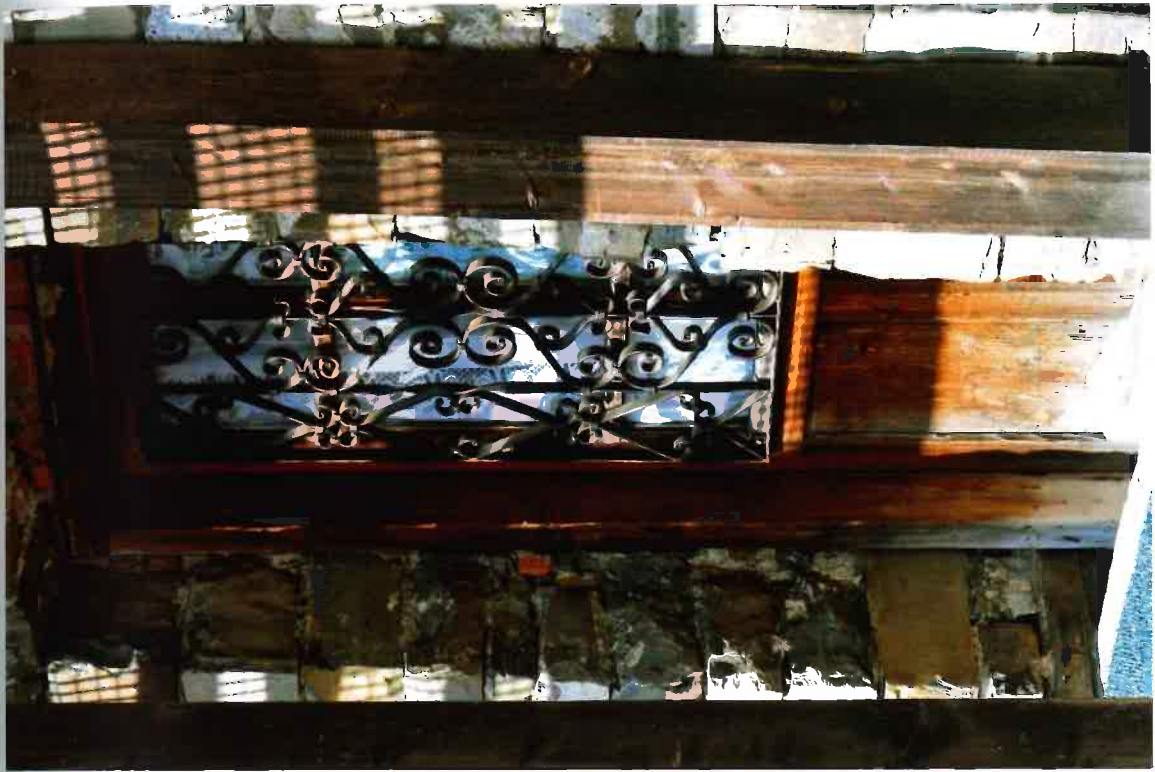

KAMIENIARKA
URZĄDZENIA TECHNICZNE

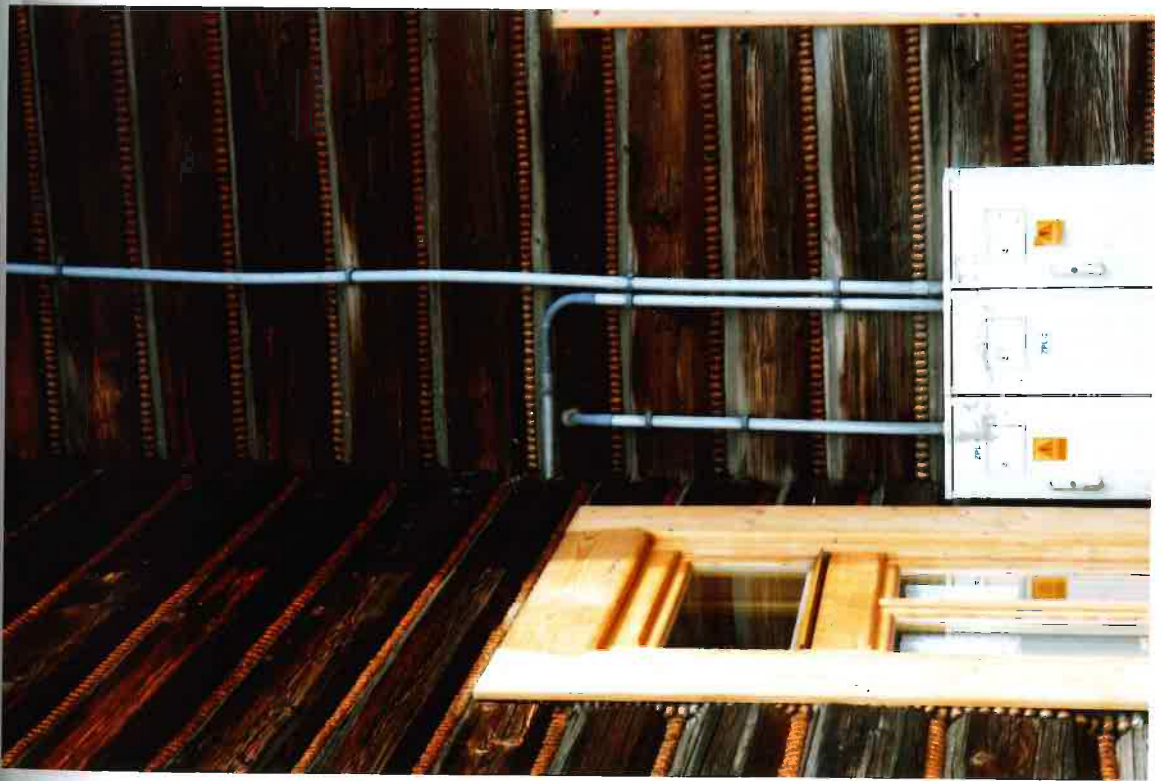

GONT

ŚCIANA Z PŁAZÓW – OWADZIE
SZKODNIKI DREWNA

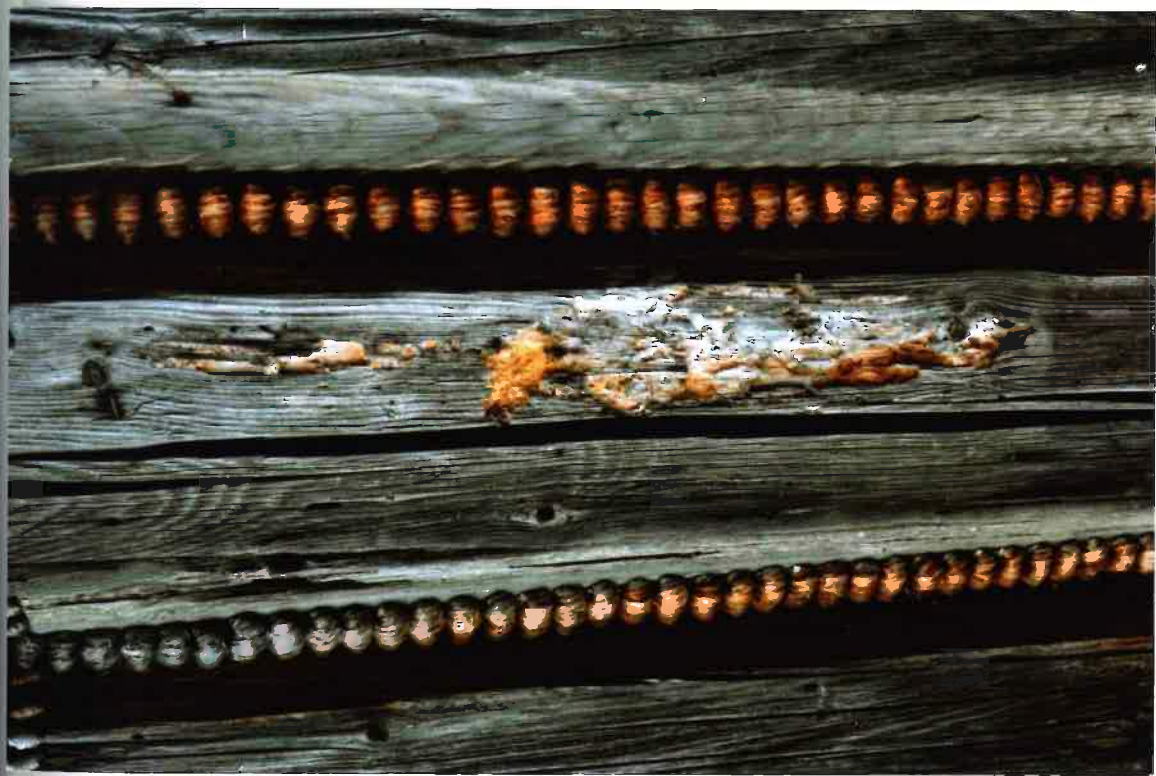
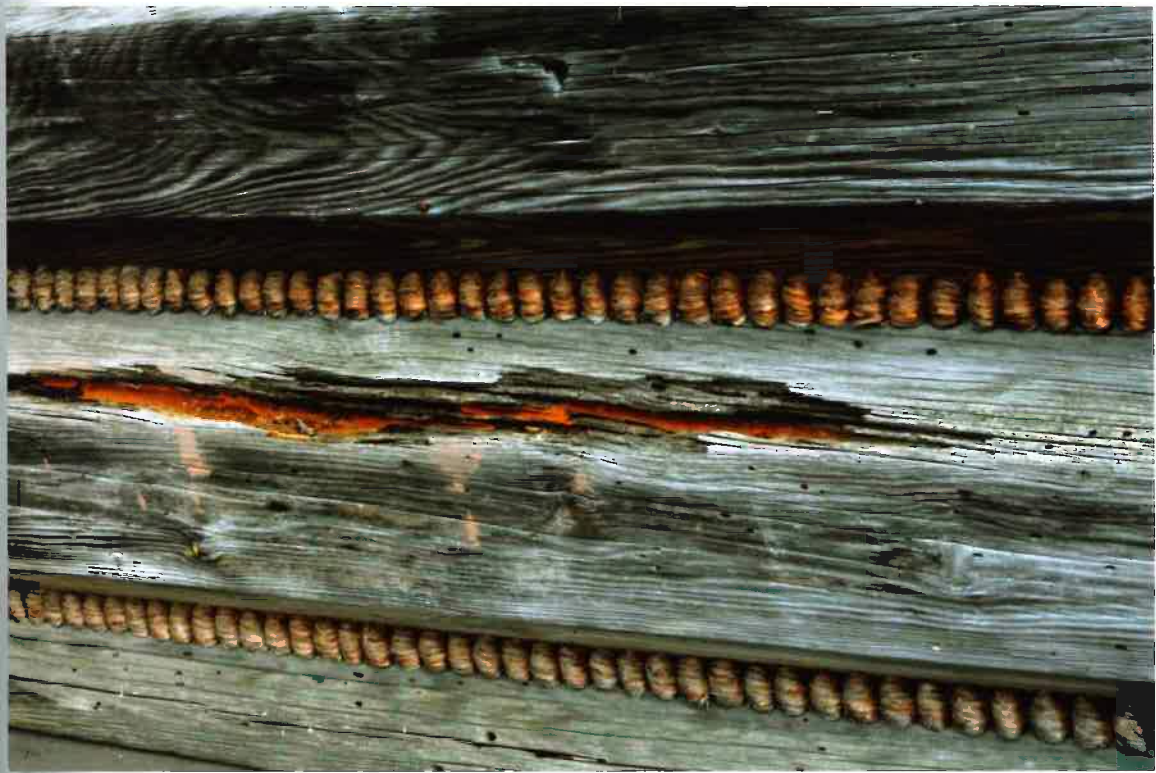

KOSTKA BRUKOWA – CHODNIKI I
DOJAZDY

SCHODY ZEWNĘTRZNE SKARPA

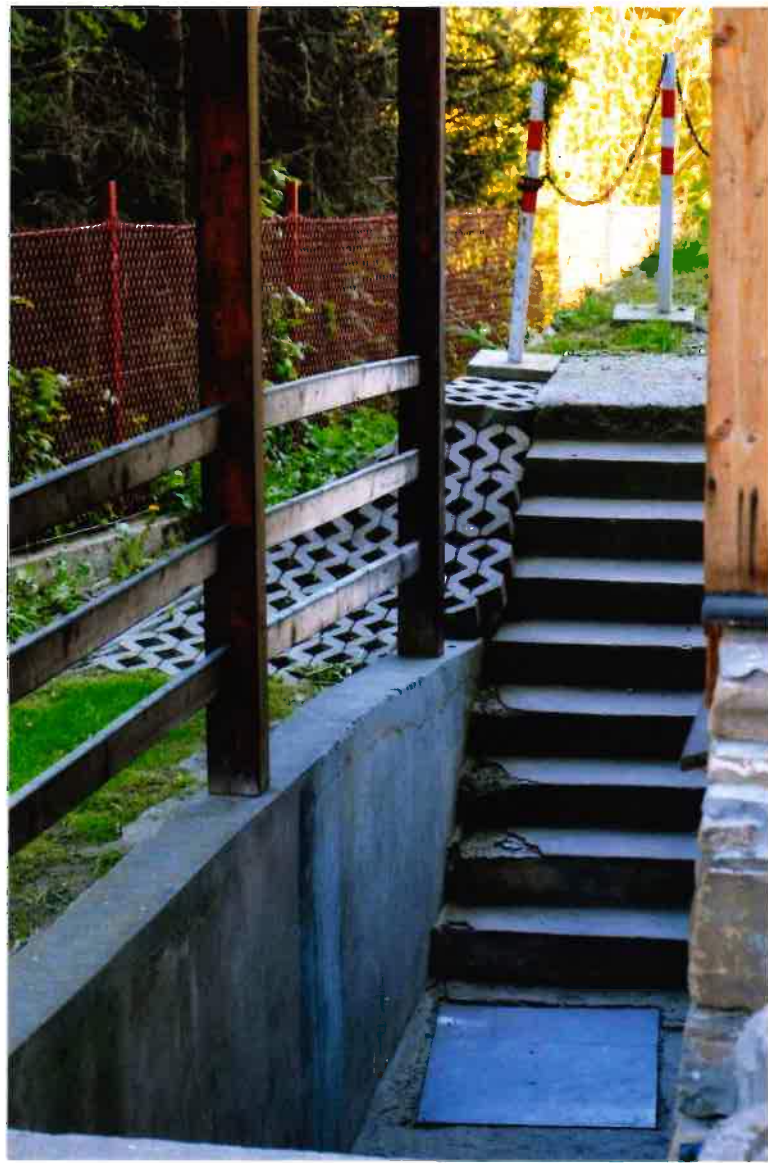

POMIESZCZENIA TRANSEPTU
POŁUDNIOWEGO

POMIESZCZENIA PRZYZIEMIA

